

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

XIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

BUDAPEST 1985.

Szerkesztő:

Selmeczi Kovács Attila

A szerkesztőség címe:

MTA Néprajzi Kutató Csoport

1250 Budapest, Országház u. 30. Pf. 29.

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Felelős kiadó: Balassa Iván

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Megrendelhető Kara Tiborné titkárnál

1055 Budapest, Kosuth Lajos tér 12.

TÁRSASÁGI HÍREK

Tájkutató Díj alapítása

A Magyar Néprajzi Társaság 1985-től négy díjjal ill. emlékéremmel tudja kifejezni elismerését és megbecsülését a szaktudomány és a társasági munka eredményes műveléséért. A közel másfél évtizede alapított *Györffy István Emlékérem* és *Jankó János Díj*, majd a már két alkalommal kiadásra került *Ortutay Gyula Emlékérem* után ebben az évben – a Magyar Tudományos Akadémia jóváhagyásával – *Tájkutató Díjat* is adományozott Társaságunk. Ezt a kitüntetést első alkalommal – amint előző számunkban olvasható – Bellon Tibor karcagi múzeumigazgató nyerte el. Az alábbiakban tájékoztatást adunk a Tájkutató Díj alapító okmányában foglaltakról.

A Magyar Néprajzi Társaság a 30/1978. (XI. 22.) PM. sz. rendelet alapján közérdekű célra juttatott adományból *Tájkutató Díjat* létesített. A díj alapjául Szűcs Sándor néprajzkutató jogerős magánvégrendelete szolgált, mely szerint a „könyvei újra kiadásából származó jövedelmét a Magyar Néprajzi Társaságra hagyományozta, azzal a kikötéssel, hogy abból a három föld – Kunság, Hajdúság, Sárrét – néprajzi és történeti kutatóinak munkáját támogassa”.

A Szerzői Jogvédő Hivatal által átutalt szerzői honoráriumokat ill. azok kamatait a Társaság kezeli. A díj odaítélését a mindenkori elnök és főtktár felterjesztése alapján a Társaság választmánya szavazattöbbséggel dönti el. A díj összegét szintén a választmány határozza meg, melynek felső határa a mindenkori Akadémiai Díj összegét nem haladhatja meg.

Egy, legfeljebb két személy részesülhet egy-egy alkalommal a *Tájkutató Díj*-ban, a Kunság – Hajdúság – Sárrét történeti-néprajzi kutatásában kiemelkedő eredményeket elért kutató munkájáért. A díj odaítélésére esetenként kerül sor, első ízben 1985-ben adták ki. A díj átadása minden alkalommal a Társaság közgyűlésén történik.

Beszámoló az Ethnographia ügyeiről

Az Ethnographia szerkesztő bizottságának és szerkesztőjének megbízása 1985 tavaszán lejárt. Az MTA I. Osztálya magáévá tette a Magyar Néprajzi Társaság választmányának javaslatát és – a következő ötéves időszakra – ismét Balassa Ivánt bízta meg a szerkesztő bizottság elnöki tisztének ellátásával, Hofer Tamást pedig a szerkesztéssel. A szerkesztő bizottság létszámát nem növelte, így a választmány által javasolt személyek közül K. Csilléry Klára, Gunda Béla, Paládi-Kovács Attila, Szilágyi Miklós, Ujváry Zoltán, Vargyas Lajos és Voigt Vilmos kapott fölkérést a közreműködésre.

A magyar nyelvű folyóiratok kiadása körüli nehézségek következtében késésben van az Ethnographia megjelenése. Amikor ezt a tájékoztatót írom, 1985. októberének utolsó napjaiban, hat szám van a kiadónál, illetve a nyomdában – a régi meg-

bízás alapján az 1985-ös évfolyam végéig. (Az új szerkesztő bizottság a közeljövőben fogja megkezdeni munkáját.) A hat szám közül, azt remélem, mire a Néprajzi Hírek megjelenik, kettő már hozzáférhető lesz, – ennek ellenére a következőkben mindegyikről rövid beszámolót adok.

Az 1984/3. szám tartalma az Ethnologia Europaea és a táplálkozás-kutatók 1983 októberében Mátrafüreden tartott nemzetközi értekezletein elhangzott magyar és külföldi előadásokból és csatlakozó anyagból épül fel. Érzékeltetni kívánja az Európának, mint kulturális és történeti egésznek a néprajzi vizsgálatára folyó erőfeszítéseket, az európai néprajzi kutatások irányzatait. Itt jelenik meg Martin György mátrafüredi előadása „Népi tánc hagyomány és nemzeti tánc típusok Kelet-Közép-Európában a XVI–XIX. században”, Peter Burke (Cambridge) vitaindító referátuma az európai „populáris” kultúra szakaszairól és Kisbán Eszter előadása az európai táplálkozási szokások alakulásának fordulópontjairól, Ruth-E. Mohrmann (Münster) írása a kvantitatív történeti elemző módszerek alkalmazásáról, Bjarne Stoklund (Koppenhága) a dán paraszti naplók néprajzi kiértékeléséről, Gea Troska (Tallinn) az észti településrendszer változásairól, Dunja Rihtman-Auguštin (Zagreb) a zágrábi városi folklór, Slavko Kremenšek és Nives Sulič (Ljubljana) a mai szlovén társadalom, Szabó Mátyás (Stockholm) a jelenlegi svéd életformák kutatásáról számol be, egy lengyel kollektíva pedig áttekinti az anyagi kultúra kutatások utóbbi 20 évét. Miskolczy Ambrus a román Paul Stahl életműve kapcsán a román népi kultúra értelmezésében megfigyelhető ideológiai álláspontokat vázolja.

Az 1984/4. szám Györffy István emléke előtt tiszteleg. Balogh István, Orosz István és Bencsik János tanulmányai a „kertes település” történetével foglalkoznak és egy Györffy téma jelenleg folyó kutatásával-vitájával igazolják Györffy gondolatainak élő jelenlétét tudományos életünkben. (Két további tanulmány, mely ebbe az együttesbe készült, terjedelmi okokból csak később jelenhet meg.) Köpeczi Béla, Kulcsár Kálmán, Benda Kálmán, Szabolcsi Miklós előadásai, záró és nyitó szavai a Györffy emlékülést idézik. Szilágyi Miklós, Kiss István Györffy István pályaképéhez tár föl új forrásokat Györffy múzeumi tevékenységének és a Táj- és Népkutató Központ kiállításának bemutatásával, Szilágyi Miklós közread több Györffy által készített kutatási tervet és jelentést is.

1985/1. szám profilját folklór vonatkozású tanulmányok adják: Paksa Katalin az énekes előadásmód dallamalakító szerepével, Pesovár Ernő a csárdás kialakulásának szakaszaival és típusaival, Takács Lajos az emlékezet okáért végzett megcsapatásokkal, Szacsvai Éva a bábos betlehemes játékok kelet-európai kapcsolataival, Voigt Vilmos id. Pieter Bruegel közmondás képével foglalkozik. A közlemények hangszerek történetével, a Mezőség hangszeres zenéjével (ifj. Király Péter, Hankóczy Gyula, Tari Lujza) illetve kaukázusi vallástörténettel (Erdélyi István és Erdélyi Péter) foglalkoznak. Az utóbbi témához kapcsolódik Veres Péter vitacikke a magyar őstörténetnek a Kaukázus előteréhez kapcsolódó szakaszáról.

Az 1985/2-3. összevont számban az anyagi kultúrával és társadalmi-történeti kérdésekkel kapcsolatos terjedelmes tanulmányok a jellegadóak. K. Csilléry Klára a lakáskultúra társadalmi rétegek szerinti differenciálódásáról, Gáborján Alice a középkori szürke ruhákról, Bur Márta (Szófia) a balkáni kereskedők 18. századi szerepéről írt. Kósa László a feudális eredetű szabadalmas közösségek azonosságátudatával, Paládi-

Kovács Attila a gömöri bányászattal foglalkozik. A közlemények a táplálkozási szokások, földművelés, kisiparok egyes történeti kérdéseit világítják meg (Balogh István, Takács Lajos, Fülöp Éva, Kovács Katalin, Pál István, Nagybakay Péter, Nagy Dezső).

Az 1985/4-es szám társadalomnéprajzi jellegű. Bodrogi Tibor a magyar matricarchátus kérdése kapcsán a honfoglaló magyarság rokonsági szervezetével és tudománytörténeti kérdésekkel foglalkozik, Éva V. Huseby-Darvas a cserépfalusiak azonosítástudatát, Vidacs Bea a Bihar megyei Szentpéterszegen a keresztkomaság funkcióit elemzi. Itt jelenik meg Orvar Löfgren beszámolója a 19–20. századi svéd műveltség néprajzi kutatásában elért eredményekről. A kutatástörténeti rovat Vilko Novak (Ljubljana) korábbi pontatlan adatokat is korrigáló írását hozza a szlovének néprajzára vonatkozó magyarországi irodalomról, Fried István Herder magyarországi hatását vizsgálja, Schmidt Éva és Kálmán Béla V.N. Csernyecovnak azt a vogul folklór hagyatékát mutatja be, melynek földolgozása a Néprajzi Kutató Csoportban folyik.

A kiadás késlekedése nehézségeket okoz a szerkesztőnek, nemcsak azzal, hogy tanulmányok és az előbbieken nem is említett könyvismertetések, hírek későn jutnak az olvasóhoz, hanem azáltal is, hogy a terjedelmi nehézségek miatt kihagyott, kényszerűen álló szedésbe tett anyag több mint egy éves késéssel iktatható be újabb számba. (Az ideálisnak tekintett féléves átfutás esetén ez fél év lenne.) Mit tehet a szerkesztő — reménykedik, és szerzők, olvasók elnézését kéri.

Hofer Tamás

A Társaság új tagjai

1985. április 17-én felvett tagok:

Gyarmati János — Érd, Kézdi-Nagy Géza — Bp., Villangó István — Bp., Zsittnyán József — Békéscsaba.

1985. május 15-én felvett tagok:

Béres Endre — Besenyőtelek, Herli Éva — Buzsák, Kovács Géza — Békéscsaba, Mogyorósi Sándor — Veszprém, Oroszi Katalin — Sárszentágota, Pázmándi Ildikó — Bp., Simor Ferencné — Siklós, Veszprémyné Szajkó Márta — Debrecen.

1985. október 9-én felvett tagok:

Árokszállási Éva — Bp., Baksa Brigitta — Gyömrő, Balázs Tibor — Bp., Balogh Balázs — Bp., Bede Béla — Bp., Berke Júlia — Bp., Birinyi József — Bp., Bognár András — Madaras, Csaba Attila — Bp., Deutsch József — Bp., Dornbach Mária — Bp., Duray Aladár — Bp., El-Adly Saber — Bp., Fülöp Ágnes — Bp., Grynaeus Tamás — Bp., Hetves Józsefné — Százhalombatta, Hidvégi Lajos — Cegléd, Hompó Éva — Bp., Horváth Gyula — Nagykanizsa, Járai Judit — Bp., Kocsisné Nagy Varga Vera — Cegléd, Korniss Péter — Bp., Kotics József — Debrecen, Lackner Mónika — Gyöngyös, Lammel Annamária — Bp., Lorencz József — Bp., Lugosi Győző — Bp., Mócz Menyhért — Bp., Nádorfi Lajos — Bp., Nagy Istvánné — Bp., Nagy Imre — Szeged, Rezi Kató Gábor — Bp., Réti Károly — Bp., Rockenbauer Zoltán — Bp., Tóth Zoltánné — Szuha, Udvari Gáborné — Bölcske, Varga Zoltánné — Bp., Torontáli Katalin — Bp.

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

Kalevala 150: a szájhagyományozás perspektívái
A Laboratoire de Langues et Civilisation à Tradition Orale du C.N.R.S. (LACITO)
konferenciája
(Párizs, 1985. március 18–22.)

A párizsi LACITO a helsinki Finn Irodalmi Társasággal (SKS) és néhány más párizsi szervezettel együtt közös rendezvénnel kívánt csatlakozni a Kalevalát ünneplő programokhoz. Az elsősorban francia és finn résztvevőkkel zajló konferencia szervezőbizottságának elnöke a LACITO európai szekciójának vezetője, a finn és lapp kutatásairól ismert M.M. Jocelyne Fernandez volt, a nemzetközi patronáló bizottságban Bereczki Gábor, Robert Austerlitz és Felix Oinas neve is szerepelt.

Az előadások nagy része franciául és finnül, kisebb része angolul hangzott el; francia és finn szinkron tolmácsolás segítette – bár az érdekeltek szerint nem a legelőkeltebben – a kölcsönös megértést. Az öt napon át tartó előadásáradatot A.J. Greimas metodológiai előadása nyitotta meg *Folklor és mitológia: módszertani problémák* címmel. Greimas professzor, többek sajnálatára, későbbiekben már nem vett részt a konferencia munkájában. Felix Oinas (Indiana Univ. Bloomington) a Kalevala samanisztikus énekeiről szólva a közép-ázsiai nomád hagyományok figyelembevételének fontosságát emelte ki: Lemminkäinen dala és a Vavilo bilina közti hasonlóság; az óriási, szárnyaival az eget és a földet összekötő sas és az altáji folklór szörnyeinek ugyancsak eget-földet érő méretei; Väinämöinen szalma paripája, valamint a szibériai és a magyar sámán szimbolikus utazásának kellékei közti hasonlóság és más motívumok egybeesése alapján. Robert Austerlitz a karél-finn hagyományos költészet formális struktúrájáról beszélt.

A konferencia címében a 150 éves Kalevala, mint fő téma mellett megjelent a szájhagyományozás perspektívái alcím is, amely kiváló ötletnek bizonyult: lehetőséget adott egyrészt a Kalevalát már számtalan szemszögből – különösen az ünnepi év okán – körüljárni kényszerült finn és finnugrista kutatóknak, hogy a finnugor népköltészet más kérdéseit is felvethessék, másrészt a LACITO nem finnugrista folkloristáinak, hogy gondolataikat saját – gyakran éppen nem európai népek körében szerzett – tapasztalataik alapján ez utóbbi témában fejthessék ki. A számos finnugor témájú előadás (Ada Martinkus, M.M. Jocelyne Fernandez, Fanny de Sivers, Henri Broms, Lassi Saersalo, Leif Rantala, Rauni Puranen, stb.) az elkövetkező syktyvkari VI. finnugor kongresszus hangulatát előlegezte a résztvevőknek. A Kalevala kutatósokra határozottan frissítőleg hatott, hogy a konferencia ürügyén számos, Afrikával, Távol-Kelettel foglalkozó kutató lapozta fel a finn eposzt és próbált antropológus (néprajzos) szemmel meglátni benne olyan jelenségeket, amelyek felfedezésére csak más kultúrákon gyakorlatoztatott agyvelő képes. Több előadás azonban mellőzte a Kalevalát és csupán a szájhagyomány szerepét elemezte pl. a japán népünnepélyek (Maurice Coyand) kapcsán vagy afrikai (Pascal Boyer), fülöpszigeti (Nicole Revel-Mac Donald) eposz-kérdéseket tárgyalt.

A konferencia egy teljes napját zenei témájú előadások töltötték ki. A kísérő programok közül kiemelkedtek Lars Pirak (Jokmokk) lapp énekes jojku bemutatói és a finn kutatókból alakult Nelipolviset nevű kvartett (tagjai: Anneli Asplund, Pirkko-Liisa Rausmaa – Helsinki, Seppo Knuutila – Joensuu, Hannu Saha – Kaustinen) koncertjei, akik eredeti, részben saját gyűjtésű Kalevala éneket adtak elő.

Magyar vonatkozásban említést érdemel Veronika Görög-Karády előadása, aki a cigányokról szóló magyar teremtésmondákon keresztül az önazonosság és a másság problémáját elemezte a népköltészetben. A magyar előadók közül Voigt Vilmos a Kalevala keletkezéséhez fűzött adalékokat, a magyarországi fogadtatásról és a magyar Kalevala-fordítás hatásáról közölt figyelemre méltó adatokat. Lammel Annamária és Nagy Ilona a világmép, a világ felépítése alapján a Kalevalát és az általuk összeállított Parasztbibliát hasonlította össze és a köztük lévő hasonlóságokból és különbözőségekből vont le következtetéseket.

Nagy Ilona

Balkáni symposion Berlinben

Nyugat-Berlinben a Freie Universität Keleteurópai Intézete 1985. szeptember 3–7. között nemzetközi symposiont rendezett *A nő társadalmi helyzete a Balkánon* címen. A rendezőség a szakemberek csak szűkebb csoportját hívta meg, s így lehetővé tette az elhangzott előadások megvitatását, a vélemények kicserélését. Az előadók sok irányból közelítették meg a témát. A bevezető előadást Weber-Kellermann Ingeborg (Marburg) tartotta a női életben jelentkező közlési lehetőségekről és szándékokról. Figyelmet keltett Kerewsky-Halpern Barbara (University of Massachusetts, USA) előadása a patriarchális közösségekben élő nők rituális tevékenységéről. Hasonló témáról beszélt Civjan T.V. (Moszkva) és Puchner W. (Athen), – az előbbi a bolgár és szerb, az utóbbi a görög idevonatkozó hagyományokat emelte ki. Morokvasiú Mirjana (Berlin) a külföldön élő jugoszláviai nők születésszabályozási szokásairól számolt be. Schubert Gabriella (Berlin) gazdag anyaggal, elvi szinten mutatott rá a nők balkáni gyógyító tevékenységére. Radaus-Ribariú J. (Zágráb) arról beszélt, hogy miképpen nyilatkozik meg a horvát nők szerepe a textilművészet hagyományozódásánál. Több pozitív előjelet tehetünk Rihtman-Auguštin D. (Zágráb) előadása elé, aki a mai szerb-horvát patriarchalizmust ismertette. Sklevicky L. (Zágráb) a társadalmi változásokkal átalakuló horvát család belső életébe nyújtott bepillantást. Roth J. (München) azt vázolta, hogy a bolgár nők milyen szerepet játszottak a 19. században az oktatás, az irodalom terén. Marinescu M. (München) több példával illusztrálta a nyugati eszmék közvetítésénél a román nők szerepét. Petroviú Dj. (Belgrád) dalmáciai okleveles adatok nyomán ismertette a középkori vlach asszonyok munkáját. Mánicke-Gyöngyösi K. (Berlin) a magyar nők jelenlegi gazdasági és társadalmi tevékenységéről tartott – kitűnően tájékozott – előadást. Reiter N. (Berlin) a nyelvben megjelenő női-férfi szabályozó tényezőkkel foglalkozott. Nem sorolhatom fel az előadások hosszú sorát, amelyek demográfiai, történeti, nyelvi kérdéseket is érintettek. Csupán még két magyar előadót említek meg. Vida Mária (Orvostörténeti Múzeum, Budapest) a női jótékony-

kodás történetéről beszélt s én a szlavóniai, déldunántúli nagycsalárendszer, a háló-kamarák balkáni párhuzamait ismertettem.

Reiter N. professzor és munkatársai kitűnően rendezték meg a symposiont, amely nemcsak előadásokban, vitákban, baráti beszélgetésekben, hanem hivatalos fogadásokban is bővelkedett. Alkalmunk volt Nyugat-Berlin múzeumait, mindennapi életét is megismernünk. A napjainkban tartott számtalan néprajzi konferencia, kongresszus, eszmecsere sorában berlini kollégáink az első helyek egyikére helyezték a symposiont, amely tanulságosan tükrözte a Balkán-kutatás sokoldalúságát, a különböző módszerek eredményességét, a Freie Universität Keleteurópai Intézetének, Reiter Norbert professzornak és munkatársainak lendületes tudományos törekvéseit.

Gunda Béla

Ethnologia Europaea munkaértekezlet Moszkvában

1985. szeptember 30. és október 5. között, a SIEF tanácsának üléséhez kapcsolódva a SZUTA Néprajzi Intézete látta vendégül az Ethnologia Europaea szerkesztő bizottságát, a két évenként esedékes munkaiülésre és a szerkesztés-kiadás ügyeinek megbeszélésére.

Az ülés széles tematikát fogott át „Etnokulturális folyamatok Európában: a történelemben és a jelenben” címmel. A szovjet rendezők arra törekedtek, hogy a külföldi résztvevők minél szélesebb képet kaphassanak a Szovjetunióban folyó néprajzi kutatásokról. Bromlej akadémikus a néprajztudomány interdiszciplináris kapcsolatairól szólt, válaszolva a néprajz helyzetét a tudományok rendszerében a Szovjetunióban. K.V. Csisztov és M.G. Rabinovics közös előadása a keleti szlávok etnikai történetének fő vonalairól a több ezer évet átfogó történeti néprajzi vizsgálatokba adott bepillantást, N.V. Sligina, L.N. Csizsikova, V.K. Bondarcsik és mások előadásai egyes köztársaságok problematikájába vezették be a hallgatókat. Különös érdeklődés fogadta annak a munkacsoportnak a beszámolóját, amelyik hét európai ország együttműködésével, szovjet kezdeményezésre a család mai kulturális szerepét vizsgálta ill. vizsgálja. Ebben a kooperatív néprajzi vállalkozásban, melyben a moszkvai intézet és Párizsból Cuisenier professzor tölt be irányító szerepet, Magyarországot egy Vitányi Iván által irányított munkacsoport képviseli és a módszertani kereteket, első eredményeket ismertető kiadvány is Budapesten, az Akadémiai Kiadó gondozásában jelent meg Vitányi Iván társszerkesztésében. Számos hozzászólást váltottak ki, többek közt, a családi élet, sőt általában a társadalom, így az iskolák feminizálódásáról tett, nyugati és keleti tapasztalatokra egyaránt hivatkozó megállapítások.

A külföldi előadók a történeti megközelítés különböző lehetőségeit illusztrálták: Bjarne Stoklund Laesø sziget gazdálkodását, életfenntartását és ennek függvényében társadalmi berendezkedését, szokásrendjét vizsgálta a kora középkortól, Klaus és Juliane Roth a bulgár levelezőkönyvek szerepét mutatta be az írásbeliség terjedésében és a nemzeti újjászületés kulturális mozgásaiban, Orvar Löfgren a svéd nemzeti kultúra 19–20. századi változásairól szólt, Branimir Bratanič professzor elvi megjegyzéseket fűzött az etnikai folyamatok fogalmához. E sorok írója az Alföldön és a Me-

diterráneum egyes tájain kialakult agrárvárosi településhálózatok összehasonlítási lehetőségeiről beszélt, a kontinentális munkamegosztás keretében.

Az összejevetelen a szerkesztő bizottság tagjává választották Bromlej akadémikus. Zárószavában hangoztatta, hogy a nemzetközi tudományossággal való együttműködés, aminek része az is, hogy szovjet kutatók alapításától bekapcsolódtak az Ethnologia Europaea munkájába és most szerkesztő bizottságát vendégül látták, alapvető törekvése a szovjet néprajztudománynak.

Hofer Tamás

VI. Nemzetközi Finnugor Kongresszus (Sziktivkár, 1985. július 23 – augusztus 1.)

Magyar néprajzi kezdeményezésre az 1960-ban meginduló nemzetközi tudományos finnugor kongresszusok közül immár a hatodikra került sor ez év nyarán zürjén földön, a Komi Autonóm Szocialista Köztársaság fővárosában.

A kongresszusra a nagy távolság ellenére is több mint ezer résztvevő érkezett a világ legkülönbözőbb részéről, ahol valamilyen formában a finnugor nyelvek és népek kutatása folyik. Olasz, német, francia, amerikai és japán tudósok bizonyították a finn, szovjet és magyar szakemberek mellett, hogy a finnugor studiumok ma már rangos szerepet játszanak számos ország tudományában. Kétségtelen, hogy a finnugor népek nélkül szegényebb lenne földünk kulturális gazdagsága, finnugrisztika nélkül pedig a világ tudományossága. A majdhogynem kétszáz főt számláló magyar küldöttséget két különrepülőgép repítette Budapestről közvetlenül a nemzetközi kongresszus színhelyére, ahol a bennünket váró vendégfogadók között jónéhány nyelvünket ismerő idegenvezető és tolmács várakozott, bizonyítván, hogy legalábbis egyes országokban a fiatalok nemcsak érdekesnek, de érdemesnek is tartják magyarul tanulni.

A hazai delegáció túlnyomó többsége az MTA Társadalomtudományi és Nemzetközi Főosztályai jóvoltából hivatalos kiküldetésben utazott Sziktivkárba. Előadásai idegennyelvű szövegét a magyar szervező bizottság két kötetben kiadta Budapesten. A nyelvészeké a Nyelvtudományi Közlemények 1985/1. számában jelent meg, a többi tudományág képviselőié pedig egy külön kötetben a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság gondozásában *CIFU 6 Studia Hungarica Syktyvkar 1985. Acta sessionum sectio archaeologica, anthropologica et historica, ethnologica, folkloristica, litteraria* címen. Ezenkívül a kongresszus tiszteletére a Szovjet Irodalom c. folyóirat moszkvai és budapesti szerkesztősége különszámot jelentetett meg a Szovjetunióban élő finnugor népek népköltészetéből és irodalmából. Ugyanitt a finnugrisztikával foglalkozó nevesebb tudósokkal interjúkat közölnek a szerkesztők.

A VI. Nemzetközi Finnugor Kongresszus megnyitása a sziktivkári városi színház modern épületében volt, amelyet teljesen betöltött a soknemzetiségű résztvevők hada. A Komi Köztársaság párt és állami vezetői üdvözölték a külföldi és hazai vendégeket. Ezután került sor a legjelentősebb plenáris előadásokra, köztük hangzott el Hajdú Péteré, a magyar küldöttség vezetőjéé. A finnugor kongresszus munkája ezután tudományonkénti külön szekciókban folyó üléseken folytatódott, amelyeken több száz előadás hangzott el, így még röviden sincs módunk beszámolni róla. Az előadások

tézisei öt kötetben jelentek meg. A kongresszus ideje alatt könyvkiállítás mutatta be a nemzetközi finnugrisztika legújabb kiadványait, amelyek közül a finnugor kisépekre vonatkozókat a helyszínen meg lehetett vásárolni. A kongresszusi központ bemutató termében egész héten át állandó filmbemutató folyt. Külön ki kell emelni Gemujev I.N. novoszibirszki néprajzkutató legközelebbi nyelvrokonaink, a vogulok szent helyeiről készült szenzációs felvételeit, valamint Lukina N.V. a keleti osztjások hagyományos kultúráját bemutató filmjét. Mind a két film színes változatban is elkészült, az alkotók kérésre szívesen cserélnek video kazettákat.

A kongresszuson ünnepélyes körülmények között került átadásra két szovjet néprajzkutatónak, Vladikin, V.E. udmurt (votják) és Akcorin, V.A. mari (cseremiszi) tudósoknak a Magyar Néprajzi Társaság levelező tagjává választását dokumentáló oklevél.

A kongresszus résztvevői számára a szervező bizottság hajókirándulást szervezett a közeli Szúszola folyón, ezenkívül lehetőség nyílt Uszty-Vüm és Kuratovo falvakban lakó zürjének meglátogatására, akik nagy szeretettel és színes népviseletben vártak bennünket.

A nemzetközi kongresszus munkájában aktívan kivették részüket a magyar tudósok, nemcsak előadást tartottak, de gyakran felkérték őket a szekcióüléseken való elnöklésre is. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportból egy-egy előadással a következők vettek részt: Kríza Ildikó, Kisbán Eszter, Morvay Judit, Tátrai Zsuzsanna, Kiss Mária, Nagy Ilona, valamint az Intézet finnugrisztikai-paleoetnológiai csoportjának tagjai Bartha Antal professzor vezetésével: Schmidt Éva és Veres Péter. Az utóbbi *A finnugor őshaza problematikája a legújabb adatok fényében* címmel tartott előadást arról, hogy nem állja meg a helyét az a száz éve állandóan ismételt nézet, hogy az Uralon túlra a mézelő méh a XVIII. század végén került az oroszok betelepedésével. Egyrészt a XVII. században Witsen holland utazó az Irtis közelében lakó osztjásoknál primitív méhészkedést talált. Másrészt palinológiai adatok azt mutatják, hogy a lomboserdő egyik refugiuma éppenséggel az Ural volt. Így a szilfa, tölgy, hárs nemcsak a hegység európai oldalán, a Volga-Káma mentén volt őshonos, hanem az Ural ázsiai részén, Nyugat-Szibériában is. Az obi-ugorok nyelvéből azonban – a többi rokonnéppel ellentétben – kivesztek a mézelő méhre vonatkozó szavak, valamint a lomboserdő fát jelölő elnevezések, amikor a vogulok és osztjások déli csoportjai az utolsó két évszázadban asszimilálódtak.

Veres Péter

A III. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia

Öt éves periódusban 1985. október 2–4-én harmadízben került megrendezésre Békéscsabán az a konferencia, amelynek célja volt vizsgálni a néprajzkutatás kérdéseit és feladatait a nemzetiségek körében. Szervezői a Magyar Néprajzi Társaság, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos és Békés megyei Szervezete, a nemzetiségi szövetségek, a Hazafias Népfront Békés megyei Bizottsága, a Békés megyei Tanács V.B. és Békéscsabai Városi Tanács V.B., a Múzeumok Békés megyei Igazgatósága voltak.

Úgy tűnik, hogy már hagyományossá is válik a nemzetiségek, kisebbségek és

etnikai népcsoportok hazai és külföldi kutatóinak békéscsabai találkozója. Eredetileg azzal a gondolattal indult 1975-ben, hogy a következőkre 2-3 évenként más-más szocialista országban kerül sor. A résztvevők általános véleménye viszont, hogy ehhez a legkedvezőbb légkört Magyarország tudja biztosítani. Külföldiek is azt javasolják, hogy továbbra is maradjon Békéscsabán, amelynek többnemezetiségű népessége közvetlenül is jó háttérrel biztosít.

A konferenciát 1975-ben Balassa Iván kezdeményezte. A gondolatot Ortutay Gyula lelkesen támogatta és mint fővédnök maga vállalta a megnyitó beszédet. 1980-ban Puja Frigyes az akkori külügyminiszter, a jelenlegin Köpeczi Béla művelődési miniszter volt a fővédnök.

A konferencia előadásainak tárgya három nagy téma köré csoportosult:

- a) A nemzetiségi és többségi kultúra egymásra hatása.
(Az előadások száma: 30);
- b) Egy nemzetiség népi kultúrájának vizsgálata.
(Az előadások száma: 34);
- c) A nemzetiségi néprajzi kutatás általános és részeredményei.
(Az előadások száma: 32).

A problémaköröknek megfelelően a tanácskozás három szekcióban folyt párhuzamosan, ami soknak bizonyult. A közel száz előadás miatt viszont nemigen volt más választása a szervezőknek, miután előadást visszautasítani nem akartak. Mindezt sajnálatosan a véleménycserék sínylették meg, alig futotta rá az időből. Végül is 9 nyelven 96 előadás hangzott el (a II. konferencián 68) folyamatosan magyar, német és orosz szinkrontolmácsolásban. A hazai nemzetiségiek közül is többen saját anyanyelvükön tartották meg az előadást.

A tanácskozás iránt a korábbinál nagyobb volt az érdeklődés. Ennél nagyobb létszámú jelentkezést már nem is tudott volna fogadni a rendezőség. A 15 országból érkezett résztvevők száma a magyarországiakkal együtt 183 (+ a technikai személyzet, újságírók, stb.). Ebből 125 volt a hazai és 58 külföldi. A konferenciát elsősorban közép-európai kitekintéssel a szocialista országok számára szerveztük, innét hívtunk meg néprajzkutatókat, de nem zártuk ki a nyugati országokból jelentkező érdeklődőket sem. A konferencia összetétele is e szerint alakult: a Szovjetunióból 5, Csehszlovákiából 24 (!), Jugoszláviából 10, NDK-ból 4, Lengyelországból 2, Bulgáriából 2. A nyugati országokból 1-2 fővel volt jelen NSZK, Hollandia, Dánia, Franciaország, Nyugat-Berlin, Chile. (Romániából négy jelentkezés érkezett; csak sajnálhatjuk, hogy a konferencián nem vehettek részt.)

Köpeczi Béla művelődési miniszter bevezető előadásában többek közt hangsúlyozta: „Önök ... itt európai kitekintéssel vizsgálják meg, melyek a néprajztudomány feladatai a nemzetiségek kutatásában...A néprajz tudománya bizonyíthatja talán a legautentikusabban, hogy a különböző népek kultúrája egymásba fonódik, elválaszthatatlan kölcsönhatásban áll egymással, következőképp a kis és nagy népek egymást gazdagító kapcsolata is szakadatlan.” A nyitó ülés egyik fő előadása a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, Balassa Iván részéről hangzott el *A nemzetiségi néprajzi kutatás elvi és módszertani kérdései* címmel. Az előkészítés idején részvételi szándékát J.V. Bromlej, a szovjet néprajztudomány nagytekintélyű tudósa is bejelentette, akinek távolmaradását őszintén sajnáltuk. Előadását P.I. Pucskov terjesztette elő *Etnikai közös-*

ségek és etnikai folyamatok a Szovjetunióban. A tipologizáció problémái – témakörben. Emilia, Horváthová ismert szlovákiai néprajztudós az észak-magyarországi szlovákok szellemi kultúrájával foglalkozott.

Az első szekcióban hangzott el Ujváry Zoltán előadása a magyarországi népi színjátszás nemzetiségi párhuzamairól és kapcsolatairól, Voigt Vilmos a magyarországi nemzetiségek népi kultúrájának nemzetközi kutatásának kérdéseivel foglalkozott, A.Zs. Nikolajeva a Szovjetunióból a Dél-Kazahsztáni üzbégekről szolt. Branko Čupurdija (Jugoszlávia) a 'tanya', 'szállás' és 'major' szavak eredetét és jelentését vetette össze Közép-Európa népeinek nyelvében. Kósa László előadása: Gazdálkodáshoz kapcsolódó előítéletek egy háromnemzetiségű városban. Gyivicsán Anna Nyelvi dualitás és tartalmi párhuzamok a magyarországi szlovákok közösségi szokásaiban c. tanulmányában a kétnyelvűség kérdéseit vizsgálta. Tátrai Zsuzsanna az osztrák–magyar interetnikus kapcsolatokat vetette össze a jeles napi szokások kapcsán.

A második szekcióban hallhattuk Hoppál Mihály előadását az amerikai magyarok identitástudatáról. Penavin Olga (Jugoszlávia): Nyelvi kontaktushatások jelei a jugoszláviai magyar nyelvjárásban címmel ugyancsak a nyelvi kölcsönhatásokat vizsgálta. Figyelemreméltó volt Cl. Carnouh (Franciaország) tanulmánya a magyarországi románokról. Bárth János A parasztközösségek öngazgatása egy erdélyi magyar faluban címmel ismertette kutatásainak részeredményeit, Heike Müns (NDK) az ifjúság és tradíciók problémakörét járta körül a népzene kapcsán egy magyarországi német falu példáján. Kolev, Nikolov (Bulgária) Helyi és regionális variációk a bolgár népi kultúrában címmel tartotta meg az előadását.

A harmadik szekcióban Dobó Attila a nemzetiség fogalmának dialektikus- és formálógikai elemzésével elvi véleménycserére ösztönzött, Győri Nagy Sándor Kultúrokológia, kontra nyelvi ökonómia címmel vetett fel e kérdéskörben értékes gondolatokat, Janusz, Kamocki Az eltűnt kisebbség újraélesztésének kísérlete a lengyelországi örmények esetében címmel tartott referátumot. Joggal, nemcsak a néprajz szakemberei részéről tarthatnak nagy érdeklődésre számot Andrásfalvy Bertalan, Kriza Ildikó, Dankó Imre, Käfer István, Kovács Ágnes, Manherz Károly, Kiss Mária, Krupa András vagy Ján Sirácky, Dušan Drljača, Otakar Nahodil, Lotar Balke, Magdalena-Veselinović Šulc, Viera Kantarova, Stephan Aumüller, Miroslav Sopoliga, George Nellesmann, Slavko Kremenšek és még mások kitűnő tanulmányai.

Az előadók betekintést nyújtottak a magyarországi nemzetiségek körében folyó néprajzi kutatások műhelyeibe, felmérték az eredményeket és a tennivalókat. Bővíülhetek ismereteink a más országokban élő nemzetiségek, kisebbségi csoportok néprajzi értékeinek feltárásáról. Értékes részei voltak a konferenciának az interetnikus kérdéseket vizsgáló előadások, valamint eszmecserére indító elvi felvetések. Kár, hogy e rövid ismertetésben nem kaphat mindenki név szerint helyet, amit legszívesebben tenne a szerző. A konferenciáról már készülő kiadványban viszont valamennyi előadással találkozhatunk majd. Megjelenését 1986. júliusára tervezzük. Költségeit a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya vállalta magára.

A hazai és külföldi szakemberek egybehangzó véleménye, hogy a konferencia tartalmában nagyon eredményes, hangulatában pedig baráti és szívélyes volt, tudományos haszna mellett tovább erősítette az együttműködést a hazai és külföldi szakemberek között. Javaslat hangzott el, hogy a jövőben nagyobb teret és vitalehetőséget

kell biztosítanunk az elméleti kérdéseknek, a tipologizáció egységesítése problémáinak és esetleg a dialektológiai kérdéseknek. Szívesen hallottunk volna több olyan jellegű tanulmányt is, amelyek a néprajzi tényezők szerepét vizsgálják az identitástudat és a nyelv vonatkozásában. Egyes külföldi résztvevők felvetették, hogy a jövőben ehhez a rendezvényhez meg kellene nyerni az UNESCO támogatását.

A nagyszerűen és a minden részletre figyelő pontossággal megrendezett konferenciához csatlakozott a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum kiállítása. *Békés megye etnikai csoportjainak textilművészete* c. értékes anyaggyűjteményt Ujváry Zoltán mutatta be és nyitotta meg. A második napon este a megye nemzetiségi és magyar művészeti együttesei adtak látványos ünnepi műsort a vendégek tiszteletére.

A gazdag tapasztalatokat nyújtó konferenciát a harmadik napon egész napos kirándulás egészítette ki. Ebben a programban mintegy illusztrációként láthatták a résztvevők a mezőberényi német és szlovák evangélikus templomot, a bútorgyárat, a kétegyházi román tájházat és több múzeumi gyűjteményt.

Immáron a három nemzetközi nemzetiségkutató néprajzi konferencia eredményei, szemlélete és hangulata azt bizonyítják, hogy önmagában az alaptéma is – az egymásba fonódó népi kultúrák tényeinek, saját értékeinek feltárása, tisztázása a tudomány eszközeivel – hozzájárul az ellentétek oldásához. Sőt, az interetnikus néprajzi értékek egyenesen kínálják az egyetértés és együttműködés szükségességét, amely elvezethet a jobb megértés más régióihoz is. Talán nem szerénytelenség annak a megállapítása, hogy a nemzetiségek népi műveltségének kutatásához már az elmúlt két konferencia jelentős ösztönzést adott, annak eredményei a kutatók és publikációk számának növekedésében is mérhetők. E tapasztalatok a mellett szólnak, hogy a konferencia folytatását érdemes vállalnunk. Végül szólnunk kell arról, hogy mindhárom konferenciát Balassa Iván, Krupa András és Eperjessy Ernő szervezték, munkájukért elismerés illeti őket.

Eperjessy Ernő

Írányzatok a mai folklorisztikában: tudománytörténeti paradigmák

Nyíregyháza, 1985. május 28–30.

Kétnapos konferenciát rendezett Nyíregyházán az MTA Néprajzi Kutató Csoportja a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályával, a TIT helyi szervezetével és a Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatóságával közösen.

A tanácskozás a 75 éve született Ortutay Gyulára emlékezett. Korai távozása a néprajztudomány, különösen a folklorisztika nagy vesztesége lett: sokaknak kellett azt a munkát tovább folytatni, azokat a feladatokat átvállalni, amelyeket ő párját ritkító aktivitással egymaga képes volt ellátni. A halála óta eltelt évek új helyzetet érleltek: meghozták a visszatekintéshez, az értéktételezhez szükséges perspektívát.

Ortutay fellépésekor két irányzat uralta az európai folklorisztikát: a finn összehasonlító, úgynevezett földrajztörténeti módszer és a Hans Naumann által képviselt „primitív közösségi kultúra” elmélete. Ortutay egyikkel sem értett egyet teljesen. A harmincas évektől kezdve formálta ki módszerét, amelyet „egyénségkutató”, más-

ként „biológiai” vagy egyszerűen „budapesti” módszernek nevez a nemzetközi szakirodalom. Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény kötetei reprezentálják a kimagasló tehetségű mesemondók kutatásának eredményeit. Ortutay felfogása szerint – Kovács Ágnes emelte ki – a költői tehetség a parasztságnak éppúgy sajátja lehet, mint az irodalom hivatásos művelőinek, tehát irodalomelméleti módszerrel a folklórt is meg lehet közelíteni. Ennél fontosabbnak tartotta Ortutay azonban a paraszti társadalom szerkezetének vizsgálatát.

Foglalkoztatta a szövegek irodalmi forrásainak kérdése, a történetiség, és ráértett számos olyan jelenségre, amely csak a későbbi években került a folklorisztika érdeklődésének középpontjába. Leírta például a folklorizmust, mielőtt a szó maga megszületett volna a német szaktudományban; a harmadik világ szóbeli kultúrájának vizsgálatát szerette volna az UNESCO feladatául kitűzetni, és így tovább.

A felszabadulás utáni évek kibontakozó néprajzi közéletében Ortutay sokirányú tevékenysége meghatározó erejű volt. Ennek számos pozitív oldalát emelte ki Szabolcsi Miklós akadémikus: többek között a magyar folklorisztikának a nemzetközi életbe való újra bekapcsolását köszönhetjük neki. Külön hangsúlyozta a finn–magyar együttműködés elindításában vállalt szerepét, és pályája csúcscaként értékelte az 1975-ben Budapesten az ő irányításával „kormány szintre emelten” szervezett finnugor kongresszus sikerét.

A magyar folklorisztika történetében fordulópontként értékelte Kríza Ildikó a Néprajzi Kutató Csoport létrejöttét, amely intézmény létrehozása Ortutay szívügye volt. Az intézet működésének idejére esik azoknak a konferenciáknak a sora, amelyek választ kerestek olyan kérdésekre, hogy melyek a szájhagyományozás törvényszerűségei, miként lehet a modellálást alkalmazni a folklorisztikában. Az évenkénti folklórkonferenciák nemcsak azt mutatják, hogy milyen elméleti kérdéseket vállalnak fel a kutatók (strukturizmus, szemiotika), hanem a tudományágak közötti együttműködés nevezetes példái is.

Az új törekvésekről esvén szó, említést érdemel – hiszen a mostani konferencián nagy hangsúlyt kapott –, hogy nemcsak az új társtudományi módszerek átvételében vagy legalább kipróbálásában vettek részt folkloristák (Voigt Vilmos, Hoppál Mihály, Niedermüller Péter ilyen természetű írásait „csomópontként” értékelte Istvánovits Márton), hanem új területek feltárása is feladatává vált a kutatásnak. A folklór olyan felfogásából kiindulva, miszerint az nem csupán esztétikai jellegű jelenségek halmaza, szélesebb látószögből tekintenek a kutatók például a mindennapok kultúrája felé. Az úgynevezett jelenkutatásnak már eddig is szép eredményei vannak, de az újra felénkülő kedv – egyebek között a városi folklór kutatása területén – sokat ígérő. Figyelemre méltó volt, amit Kunt Ernő a vizuális kultúra értelmezésének lehetőségeiről felvázolt.

Istvánovits Márton előadása a folklór ontológiai státusáról a kutatások filozófiai megalapozottságát segítette új gondolatok kifejtésével.

A számbavétel – csak vázlatosan utalva itt rá – természetesen nem felejtkezett meg a szövegfeltáró, műfajszempontú kutatások eredményeiről sem. A népköltészet minden műfajában születtek kiváló munkák, szövegkiadásunk is sikerekről számolhat be. A magyar folklorisztikának volt ereje oly módon is megújulni, hogy új műfajokra irányíthatta figyelmét (archaikus ima, élményelbeszélés, biográfia).

Az egyik előadás a „törzsi folklór” kutatásának fontosságára is felhívta a figyelmet. Számos kiváló magyar etnológus működik ezen a területen, jelentős nemzetközi sikereket aratva.

A konferencián kiemelt helyet kapott a nemzetiségek kutatásának elemzése, amely örvendetes módon a teória szintjére érkezett el. Ebben az előadásfüzérben hangzott el Ujváry Zoltán professzor méltán nagy sikerű előadása a szláv népi színjátásokról.

Befejezésül azt a gondolatot idézhetjük fel, amely szintén elhangzott Nyíregyházán: Ortutay a kereteket állította fel, azokat tartalommal kitölteni már másoknak adatott meg. A magyar folklorisztika, úgy tűnik, ki fogja tölteni ezeket a kereteket, netán még tovább is építi azokat.

Nagy Ilona

Az önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtők XII. országos találkozójáról

1985. június 22–25. között Székesfehérvár adott otthont a Magyar Néprajzi Társaság, a Magyar Nyelvtudományi Társaság, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és Fejér megyei Bizottsága, a TIT Országos Néprajzi Választmánya és Fejér megyei Néprajzi Szakosztálya valamint Fejér megye és Székesfehérvár Város Tanácsa szervezésében megrendezett Önkéntes Néprajzi- és Nyelvjárási Gyűjtők XII. Országos Találkozójának. A rendkívül jól szervezett, színvonalas és gazdag tartalmú találkozón több mint kétszázan vettek részt a magyarországi és határainkon kívüli, a szomszédos országokban élő magyar önkéntes néprajzi gyűjtők és nyelvjárási kutatók, valamint a néprajz- és nyelvtudomány hivatásos művelői közül: utóbbiak az önkéntes gyűjtőmozgalom szervezőiként, támogatóiként.

A rendezvény a Technika Házában zajlott le, ahol nemcsak az előadásokat hallgathatták meg a résztvevők kitűnő, kultúrált körülmények között, hanem megtekinthették Gerencsér Ferenc fotóművésznek, az István király Múzeum fényképészenek fotóiból, valamint Párniczky Józsefné népi iparművész és az István király Múzeum néprajzi gyűjteményében őrzött múlt századi népi hímzésekből rendezett kiállítást. A tanácskozás ideje alatt a résztvevők vásárolhattak a Fejér megyei Múzeumi Szervezet által kiadott és az alkalomnak megfelelően a helyszínen árusított néprajzi kiadványokból.

Az ünnepélyes megnyitóra június 22-én 9³⁰ órakor került sor, amikor is a székesfehérvári Zeneiskola növendékeinek népzenei előadása után Nagy Józsefné, a Fejér megyei Tanács elnökhelyettese a vendéglátók nevében köszöntötte a résztvevőket. Ezután Pozsgay Imre, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtitkára megnyitotta a gyűjtőtálalkozót. Beszédében hangsúlyozta, hogy gazdasági és kulturális eredményeink alapján büszkék lehetünk magyarságunkra. Hangsúlyozta a néprajzi kutatások, az önkéntes gyűjtőmozgalom fontosságát a magyar népi kultúra minél szélesebb, mélyebb feltárásának szükségességét. Az elkövetkezendő évek néprajzi feladatai legfontosabbikaként a Néprajzi Múzeum olyan állandó kiállításának megrendezését jelölte meg, amely a magyar nép életmódját, kultúráját mutatja be. Megnyitó előadását Villangó István, a Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztályának vezetője

valamint Nagy Imre a KISZ KB Egyetemi és Főiskolai Tanácsának vezetője üdvözlő szavai követték.

Az ünnepélyes megnyitó után került sor a legkitűnőbb önkéntes gyűjtőknek a Sebestyén Gyula Emlékérem átadására, amelyet Andrásfalvy Bertalan, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke nyújtott át ezúttal: Duka János csíkszeredai, Gelencsér József székesfehérvári, Hentz Lajos mezőberényi és Lábadi Károly laskói önkéntes néprajzi gyűjtőknek. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Csúry Bálint Emlékérmét Benkő Lóránd akadémikus, a Társaság elnöke adta át Rácz Sándor makói gyűjtőnek.

Ezt követően három előadás hangzott el. Szilágyi Miklós a Néprajzi Múzeum osztályvezetője „A régi és helyi újságok, mint a néprajz forrásai”, Kiss Jenő, az ELTE tanszékvezető docense „A nyelvjárási szólások és közmondások vizsgálatáról”, Lukács László a székesfehérvári István király Múzeum néprajzi osztályvezetője pedig a „Néprajzi kutatások Fejér megyében” címmel tartott előadást.

E nap második munkaiülésén Ujváry Zoltán tanszékvezető egyetemi tanár elnökletével a szervezett táji-monografikus néprajzi kutatásokat mutatták be a kutatások vezetői, külön is foglalkozva az itt résztvevő önkéntes gyűjtők munkáival. Barna Gábor (KLTE Debrecen) a tiszazugi, Ung-vidéki és Medves-aljai, Bárh János (Viski Károly Múzeum, Kalocsa) a keceli, S. Lackovits Emőke (Bakonyi Múzeum, Veszprém) a Káli-medencében folyó néprajzi kutatásokat ismertette. Ezután P. Madar Ilona (Bp.) beszámolt a népi erkölcs területén végzett kutatásairól, Gelencsér József (Székesfehérvár) pedig az ugyancsak e terület falvaiban a népi jogélet vizsgálatának eddigi eredményeit ismertette.

Június 23-án délelőtt népnyelvi előadásokra került sor. Rácz Sándor a „Földeák és környéke” tájszótár születéséről, Ábrahám Imre nyúli szólásgyűjtéséről, Enyedi Antalné az öcsödi szólásokról, Bereznai Zsuzsanna az Eger-környéki falucsúfolókról, Lábadi Károly pedig a jugoszláviai Drávaszögben végzett találós kérdés- és közmondásgyűjtéséről beszélt. Délután ismét néprajzi előadásokra került sor a történeti néprajz, családtörténet és népi írásbeliség témakörben. Bellon Tibor (Györffy István Nagykun Múzeum, Karcag) a paraszti családi irattárak, Mohay Tamás (Néprajzi Múzeum, Bp.) pedig a paraszti gazdasági feljegyzések és naplók néprajzi forrásértékére hívta fel a gyűjtők figyelmét. Ezt követően Hentz Lajos egy mezőberényi gazdasági naplót, Karacs Zsigmond pedig Földes népi írásbeliségét elemezte.

Június 24-én délelőtt az időszerű gyűjtési feladatok megbeszélésére került sor. Timaffy László „Életmódkutatás és néprajz” címmel tartott előadást. Fejős Zoltán a Néprajzi Múzeum kiemelt országos témájáról, a „Karácsony, 1984” című pályázatról beszélt. Ezt követően a téma két legjobb dolgozatát mutatták be, magas színvonalú gyűjtő- és rendszerező munkáról tanúskodva. Így Sófalviné Tamás Márta szentgáli tanítónő „Szentgáli karácsonyi szokások (Adventtől Vízkeresztig)” és Hajdú Erika–Téglás Zsuzsanna a sárospataki Rákóczi Gimnázium Néprajzi Szakkörének tagjai pedig „Karácsonyi népszokások Sárospatak környékén” című munkájukat ismertették.

Június 25-én Andrásfalvy Bertalan vezetésével szabad fórumra került sor, amikor az eddigi gyűjtési eredményekről, nehézségekről, az önkéntes gyűjtőmunka színvonaláról, a további munkákról és módszerekről beszéltek a vita résztvevői. A kiváló,

nagyszámú hozzászólás, a lankadatlan érdeklődés igazolta a találkozó sikerét, továbbá azt is, hogy változatlan az igény a találkozókra, a közös beszélgetésekre.

A tanácskozás magas színvonalú előadásai, hozzászólásai mellett feltétlenül beszélni kell a kitűnően szervezett kirándulásról és a mindenki számára nagy élményt jelentő műsoros estről, amikor június 22-én este a Fejér Megyei Népi Együttes „Változó hangulatok” címmel tizenkét számból összetevődő gálaműsorát mutatta be. Ugyanezen a napon délután a találkozó résztvevői városnéző sétán vettek részt, amelynek során Székesfehérvár múltját és műemlékeit színvonalas, tartalmas vezetésben ismertette Lukács László és Demeter Zsófia, a Fejér megyei Múzeumok igazgatóhelyettese. Június 24-én pedig kirándulást szerveztek Pákozdra, a Pákozdi Csata Emlékmúzeumához és az Emlékműhöz, ahol a Néprajzi Társaság koszorúját helyezték el. Ezután Sukorón a Néprajzi Házat és a református templomot, Kápolnásnyéken a Vörösmarty Emlékmúzeumot nézték meg. Utóbbinál a Nyelvtudományi Társaság koszorúját is elhelyezték. Néprajzi filmesten mutatták be a Fejér megyei Művelődési Központ Filmstúdiója és az István király Múzeum néprajzi osztálya közös készítésű filmjeit: „A moha tikverő”-t és a „Pázmándi sibalás”-t. A bényi (érsekújvári járás) Csókás Ferenc önkéntes gyűjtő szülőföldszeretetről tanúskodó lírai hangvételi kísérő szavai közben az általa készített „Bényi népszokások” című filmet is láthatták.

A találkozó jó hangulatához hozzátartoztak az esti baráti eszmecserék és a Barsi Ernő által szervezett és irányított népdaltanulás, népdaléneklés.

Örvendetes volt, hogy Csehszlovákiából tizenegy, Jugoszláviából, Ausztriából egy-egy gyűjtő részt vett a rendezvényen. Egyedül Romániából nem érkeztek csak meg a meghívottak, sőt még a kitüntetett csíkszeredai gyűjtőnek sem volt lehetősége személyesen átvenni a Sebestyén Emlékérmét.

A négynapos gyűjtőtálalkozót Andrásfalvy Bertalan alelnök értékelte, hangsúlyozva a két évenként megrendezett találkozók célját és az önkéntes gyűjtőmozgalom fontosságát. Zárszava után a HNF Fejér megyei Bizottságának képviselőjében Horváth András titkár köszönte meg a részvételt.

A rendezvényre összegyűltek azzal búcsúztak, hogy két esztendő múlva Veszprémben találkozhatnak immáron a XIII. Gyűjtőtálalkozón, amelynek Veszprém megye ad otthont.

A kitűnően szervezett, gazdag szakmai programot nyújtó rendezvényért köszönet illeti a rendező szerveket, különösen pedig Lukács Lászlót, a székesfehérvári István király Múzeum néprajzkutatóját.

S. Lackovits Emőke

Ecsedi István Emléklülés

Debrecen – Hortobágy, 1985. szeptember 26–27.

Születésének centenáriuma két napos tudományos ülésen emlékezett meg a szülőföld és gazdag munkásságának középpontjában álló Tiszántúli Ecsedi Istvánról. A debreceni Déry Múzeumban rendezett tanácskozáson hat előadás hangzott el, mely számos új ismerettel gyarapította Ecsedi életútjáról és szakmai tevékenységéről szerzett ismereteinket. Az emléklülést és egyben a megyei múzeumi hónapot dr. Gyarmati

Kálmán, a megyei tanács elnökhelyettese nyitotta meg, majd az elnöklő Balassa Iván idézte fel Ecsedi alakját.

A tiszántúli néprajztudós pályaképét és sokágú tevékenységét Balogh István tekintette át. Szabadfalvi József a paraszti állattartás kutatásának eredményeit vizsgálta Ecsedi munkásságában, rámutatva az okszerű legeltetés felismerésére, ide vonatkozó kutatásainak gyakorlati jelentőségére. A tiszántúli táplálkozási monográfia keletkezésének és a személyes tapasztalat alapján elvégzett anyagrendszerezésnek értékelését nyújtotta Varga Gyula. Az ősfoglalkozások kutatása terén tett jelentős kezdeményezéseket, felfedezéseket Szilágyi Miklós vette számba Ecsedi vadászati és halászati témájú feldolgozásai alapján. Megállapítása szerint Ecsedinek különös érzéke volt az archaikumok meglátásához; feltételezéseit mindig konkrét anyaggal igazolta; széles felületen mutatta meg a szegény ember találékonyágát, újító tevékenységét.

Ujváry Zoltán jól választott szemelvényekkel a szépíró etnográfust mutatta be, akinek Tömörkény elbeszéléseihez hasonló életképei, útirajzai a tudománypszersítésnek például szolgálnak. Ecsedi István hortobágyi népdalgyűjtéseiről Olsvai Imre számolt be, hangsúlyozva annak jelentőségét, hogy szervesen kiegészítik Bartók és Kodály országos méretű gyűjtéseinek anyagát. A konferencia eredményeit Balassa Iván foglalta össze, szükségesnek tartva Ecsedi munkáinak újabb kiadását.

Az emlékülés bensőséges hangulatát és ünnepélyességét számottevően növelte a debreceni Maróthy Kórus műsora Czövek Lajos karnagy vezetésével, aki az évfordulóra alkotott népdalrapszódiával lepte meg a közönséget.

A centenárium keretében sor került Ecsedi síremlékének megkoszorúzására, a helyreállított kádarcsi műemléksárda falán elhelyezett emléktáblája avatására, valamint az európai színvonalon újrarendezett Hortobágyi Pásztor-múzeum kiállításának megnyitására. Balassa Iván megnyitó beszédében javasolta, hogy a múzeum vegye fel tulajdonképpeni alapítójának, Ecsedi Istvánnak a nevét.

A rendezvények sora a Hortobágyi Intéző Bizottság és az Állami Gazdaság közös szervezésében tartott üléssel ért véget, melyen dr. Angyal László elnökölt. Götz Csaba a Hortobágy gazdasági hasznosításának eredményeit foglalta össze, Salamon Ferenc diavetítéses előadása a természetvédelem és a hagyományörzés tanulságos példáit idézte fel a Hortobágyi Nemzeti Park életéből.

Selmeczi Kovács Attila

A Jászkunság kutatása 1985 Konferencia Kiskunfélegyházán

1985. október 4–5-én Kiskunfélegyházán több tudományág képviselői vettek részt azon a konferencián, amely hosszú évtizedek óta először vette számba a volt Jászkun Kerület területén és a kívülről létrejött utódközségekben végbement kutatásokat. Két múzeumi szervezet (Bács-Kiskun és a Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága), illetve Bács-Kiskun megyében több intézmény és társadalmi szervezet (a Bács-Kiskun Megyei Levéltár, a Városi Levéltár, a TIT megyei Szervezete és a Hazafias Népfőnt) fogott össze, hogy a Kiskun Napok fő rendezvénye sikerrel oldhassa meg feladatát. A régészeti szekcióban Fodor István, Pálóczi Horváth András, Hatházi

Gábor és Horváth Ferenc ismertette a kunokra vonatkozó legújabb eredményeit. A nyelvészek közül Baski Imre, Mándoky Kongur István az összehasonlító nyelvészet, Bognár András a Bács-Kiskun megyei földrajzinév gyűjtés eredményeit értékelte a kun kutatás szemszögéből. A történészek elsősorban a Duna-Tisza köze kun településeire vonatkozóan hoztak a középkortól a XX. századig új anyagot (Horváth Lajos, Fenyvesi László, Kiss József, Bánkiné Molnár Erzsébet, Fazekas István). A Fodor István, Andrásfalvy Bertalan és Kaposvári Gyula elnöklétével végbement konferencián a néprajzosok (Sztrinkó István, Bellon Tibor, Szabó László) a három önálló kerületrész néprajzi kutatásának állását, legújabb, még nem publikált eredményeit ismertették, alapul véve azt, hogy a Gondolat Kiadónál megjelent három kismonográfia irodalmát és eredményeit ismerik. Leggazdagabbnak a közeljövőben az eddig még ismeretlen kiskunsági kutatások eredményei tetszettek (Szabadszállás, Kiskunmajsa), s a Jászságban és a Nagykunságban az eddigi publikációk után elsősorban a társadalomnéprajzi vizsgálatok hozhatnak újabb eredményt.

A Kiskunfélegyházán megrendezett *Jászkunság kutatása* című konferencia nem véletlenül viseli az 1985-ös dátumot. Egy sorozat kezdete ez, amely 2-3 évenként kerül majd mindig megrendezésre, más-más volt Kerületben, elsősorban annak problematikáját előtérbe helyezve, ám viszonyítva mindig a többi volt Kerületrész kutatási eredményeihez is. A két érintett megye már együttműködési szerződést is kötött erre vonatkozóan, s a közös kutatások további folytatását, a konferenciák megrendezését szorgalmazza. Várhatóan a legközelebbi színhely a Nagykunság lesz.

A kiskunfélegyházi konferencia anyagát a két múzeumi szervezet közös kiadásban jelenteti meg. A kecskeméti Forrás szeptemberi számában cikkeket jelentetett meg e témakörben.

Szabó László

Magyar néprajzi nap Szentgálon

Szentgál neve régóta jól ismert a néprajzkutatók előtt. Kovács Gyula, Jankó János, Malonyay Dezső, Tálasi István, Vajkai Aurél és mások jóvoltából sokat tudunk az egykori királyi vadász, erdőbirtokos kisnemesség kultúrájáról. A gazdag hagyományokkal rendelkező faluban ma is jelentős néprajzi gyűjtőmunka folyik, amelyet helybeli önkéntes gyűjtők végeznek a veszprémi Bakonyi Múzeum munkatársainak irányításával. Nem véletlen tehát, hogy az Országos Múzeumi és Műemléki Hónap egyik Veszprém megyei rendezvényét, a „Magyar néprajzi napot” 1985. október 12-én éppen itt tartották meg.

A rendezvény célja egyrészt az volt, hogy a kutatók tájékozottassák az érdeklődőket azokról a legújabb eredményeikről, amelyeket a Bakony és a szomszédos tájak falvainak néprajzi kutatásában az utóbbi időszakban értek, másrészt az előadóknak szándékukban állt javaslatokkal és tanácsokkal segíteni egy tájház létrehozását, amelyre nagy igény mutatkozik és már kezdeményezés is történt a faluban.

A Művelődési Ház nagytermében mintegy 150 főnyi hallgatóság előtt 7 előadás hangzott el hivatásos néprajzkutatóktól és önkéntes néprajzi gyűjtőktől. A megjelen-

teket Vecsey Ferenc, a községi tanács végrehajtó bizottságának elnöke köszöntötte, az elnök tisztét Selmeczi Kovács Attila töltötte be.

H. Csukás Györgyi *A szentgáli Móri-ház a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban* című előadásában a Szentgálról Szentendrére került, a XVIII. század utolsó negyedében épült házat és berendezését mutatta be, amely a mellé építendő gazdasági épülettel együtt egy, a századforduló idején élt, 60-70 holdon gazdálkodó, kétgyermekes, református vallású, kisnemesi család lakáskultúráját és életkörülményeit lesz hivatva szemléltetni a múzeum VIII. (Közép-Dunántúl) tájegységében. Az előadó egyúttal betekintést nyújtott a múzeumi épületkiválasztás elveibe és módszereibe is.

Sófalviné Tamás Márta a *szentgáli önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom* eredményeiről számolt be. A Veszprém megyei Múzeumbartók Körének jelenleg 18 szentgáli tagja van és közülük többen részt vesznek a kör S. Lackovits Emőke által vezetett és irányított néprajzi szakcsoportjának munkájában is. Ennek eredményességére jellemző, hogy négy önkéntes néprajzi és helytörténeti gyűjtő (Tamás Károlyné Kiss-Tóth Vilma, Sófalviné Tamás Márta, Horváth Lajosné és Rákóczi István) tollából az elmúlt néhány év alatt 27 (többségében néprajzi tárgyú) értékes dolgozat született, ezek közül több nyomtatásban is megjelent. Nagy értéket képvisel Tamás Bálint és Gaál Gyula néprajzi tárgygyűjteménye is.

Tamás Károlyné Kiss-Tóth Vilma adatokban gazdag, szép stílusú előadásában a *szentgáli pásztorlakodalomról* beszélt, folyamatában mutatva be a pásztorok házasságkötésének mozzanatait a leánykéréstől a lakodalmi vendégek távozásáig. A részben saját tapasztalatokon, részben gyűjtésen alapuló, minden részletre kiterjedő előadást nemcsak színesebbé, hanem értékesebbé is tették a bőségesen idézett folklórszövegek (leánykérő, vendég-hívogató, vőlegénybúcsúztató, menyasszonybúcsúztató, kurjantások, ételköszöntők, stb.). Az előadást szemléletesen egészítette ki a helyi pávakör által bemutatott „dusolás”. Így nevezték a pásztorlakodalmakban a cigányzenészek fizetségének összegyűjtését, amelynek során a násznép kört alkotva énekelt, tréfás verseket mondott és táncolt a kör közepén ülő, tányérba pénzt gyűjtő vőfélyek körül.

S. Lackovits Emőke *Szakraális néprajzi emlékek Veszprém megyében* címmel tartott előadást. A téma kutatása a megyében (különösen a református vallású lakosság körében) a legutóbbi évekig meglehetősen elhanyagolt volt. Az előadó sok új adatot sorakoztatott fel a római katolikusok gazdag, sokrétű és a protestánsok szegényebb, visszafogottabb, de egységesebb szakraális tárgyi anyagáról és ráirányította a figyelmet a téma kutatásának fontosságára. Az előadás egyben módszertani példát is adott az ilyen tárgyú gyűjtésekhez.

Lukács László az 1985. szeptember 27-én megnyitott *fülei* (Fejér m.) *tájházat* mutatta be. Behatóan ismertette a tájház létrehozásának körülményeit és módját, valamint az épület jellegét és berendezését. Előadásában összehasonlításképpen szót ejtett néhány más magyarországi tájházról is.

Gelencsér József a Bakony közelében lévő Sárkeresztesen (Fejér m.) végzett gyűjtései alapján tartotta meg előadását *A sárkeresztesiek szerepe az árucserében* címmel. E falu lakosai a földrajzi adottságokat kihasználva és a gazdasági kényszerűség hatására nagymérvű kereskedést folytattak. Egyrészt saját termékeikkel (elsősorban tejtermékekkel, de gabonával, kukoricával is) Székesfehérvár élelmiszerellátásában

vettek részt, másrészt a különféle állatok, termények és használati tárgyak (szarvasmarha, malac, liba, gyümölcs, faeszközök) nyugatról (főleg a Bakonyból) kelet felé való közvetítésével különböző jellegű tájakat kapcsoltak össze.

Kottmayer Tibor egyetemi hallgató (ELTE) a Bakony és a Kisalföld határán lévő Gyarmat (Veszprém m.) paraszti háztartásai változásának okait és típusait vizsgálta. Mivel Gyarmaton is felmerült egy állandó néprajzi gyűjtemény létrehozásának lehetősége, az előadó szükségesnek tartotta az elméleti problémák tisztázását is. Az élete első nyilvános előadását tartó leendő néprajzkutató olyan figyelemre méltó, továbbgondolásra érdemes szempontokat vetett fel, amelyek szélesebb szakmai nyilvánosságot is megérdemelnének.

Az előadásokat hozzászólások követték. A szentgáliak köszönetet mondtak a néprajzi nap megrendezéséért és az értékes előadásokért, amelyek azon túlmenően, hogy betekintést nyújtottak a néprajzkutatók legújabb eredményeibe, minden bizonynyal újabb lendületet adnak a helyi néprajzi gyűjtők tevékenységének is. A hozzászólók megerősítették a falu igényét egy tájházra.

Többen felvetették, hogy szeretnék mielőbb kézbevenni az első jelentős magyar falumonográfiának (Vajkai Aurél: *Szentgál. Egy bakonyi falu néprajza*. Bp. 1959) második kötetét is. Felmerült Vajkai Aurél *A Bakony néprajza* (Bp. 1959) című műve újrakiadásának igénye is. A könyvek íróját, az idős néprajzkutatót, aki oly sokat tett a szentgáliak kultúrájának megismeréséért és megismertetéséért, levélben köszöntötték, amelyet minden jelenlévő aláírt.

E sorok írója reméli, hogy az elhangzott előadásokat hamarosan nyomtatásban is olvashatja, valamint hogy következő szentgáli tudósítását a tájház megnyitásáról írhatja.

Hála József

Konferencia az árucseréről Tokaj, 1985. október 28–29.

A Magyar Néprajzi Társaság, a TIT Országos Néprajzi Választmánya és Borsod megyei Néprajzi Szakosztálya, a megyei Múzeumi Igazgatóság és a tokaji Nagyközségi Tanács *Migráció és árucseré* címmel országos konferenciát rendezett. A miskolci Hermann Ottó Múzeum kezdeményezésére és dr. Viga Gyula szervezőmunkája révén lezajlott két napos konferencia színhelye: az egykor jelentős kereskedő mezőváros jó alkalmat adott a helyi problémák felvetése kapcsán a mezővárosi kultúra megvitatására is.

A nagy szakmai érdeklődést kiváltó rendezvényt Társaságunk nevében Ujváry Zoltán alelnök köszöntötte, rámutatva a téma kutatásának országos jelentőségére. Erről győzött meg az a nagyszámú előadás is, amelyet az ország legkülönbözőbb területeiről érkezett etnográfusok és történészek tartottak. Az előadások sorát Dankó Imre terminológiai vizsgálata indította, melyben az árucserével kapcsolatos mozgások sokféleségeit és összefüggéseit is vizsgálta. Orosz István Tokajhegyalja történeti borkultúrájának áttekintése során vizsgálta a mezőváros vonzáskörzetének, piacformáinak alakulását. A pásztormigrációt mint kultúráközvetítő tényezőt elemezte Szabadfalvi

József. A vándorárusok, mesterlegények szerepét a különböző mértékegységek terjedésében gazdag levéltári példaanyagon át világította meg Román János. A délelőtti ülészak Korompay Katalinnak Tokaj történeti múltját megőrizni kívánó településfejlesztési terveiről nyújtott ismertetésével zárult.

A tanácskozás további részében több előadó vizsgálta a réveknek, átkelőhelyeknek a vízparti települések migrációjában, árucserre kapcsolataiban betöltött szerepét (Csorba Csaba, Bencsik János, Páll István, Lackovits Emőke). A vándorkereskedelem különböző formáival és táji sajátosságaival, az egyes termékek előállítására specializálódott települések árucseréjével foglalkozott Lukács László, Veres László, Fügedi Márta, Cseri Miklós, Petercsák Tivadar, Viga Gyula előadásában. A mezővárosok egykori vásártartási jogával összefüggő migráció kérdését, az alföldi városok vonzáskörzetének történeti alakulását vette szemügyre Novák László és Sztrinkó István. A vásározási körzetek és a kézműipar helyi jelentőségének összefüggésére sorakoztatott példákat Juhász Antal. Bodó Sándor a mesterlegények vándorlásával kapcsolatos árucsereszervezéséről beszélt.

Az egykori vásárok jellegzetes alakjairól, a vándor mulattatókról rajzolt képet Ujváry Zoltán, aki rámutatott, hogy az énekes, táncos vásári színjátszás múlt századi formái egészen a XIII. századig visszavezethetőek. A búcsújárással kapcsolatos árucserre módjairól és történeti előzményeiről Barna Gábor emlékezett meg.

A két napos konferenciát záró összefoglalójában Szabadfalvi József a történettudomány részéről régóta fontos téma néprajzi mikrovizsgálatainak szükségességét hangsúlyozta, és sürgette a szisztematikus kutatómunka megindítását. Ennek elősegítését szolgálja a tokaji konferencia, melynek előadásait a miskolci múzeum 1986-ban tanulmánykötetben megjelenteti.

Selmeczi Kovács Attila

SZEMÉLYI HÍREK

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tárgyi Néprajzi Tanszékének tanszékvezetőjévé 1985. július 1-től dr. Paládi-Kovács Attila kandidátust, egyetemi docenset nevezték ki.

*

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos főmunkatársa 1985. november 1-től dr. Andrásfalvy Bertalan kandidátus, aki korábban a pécsi Janus Pannonius Múzeum osztályvezetője volt.

*

A berettyóújfalui Bihari Múzeum igazgatójává 1985. július 1-től Zsupos Zoltánt, a múzeum addigi megbízott vezetőjét nevezték ki.

*

A szentendrei Ferenczy Múzeum muzeológusa 1984. július 1-től Soós Sándor etnográfus.

*

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos ösztöndíjasa 1985. szeptember 1-től Fülemile Ágnes etnográfus.

Kandidátusi értekezés megvédése

A Tudományos Minősítő Bizottság 1985. október 25-én tartotta meg Banó István *Népdalszövegeink folklórisztikai jellemzői* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját. Az értekezés opponensei Istvánovits Márton kandidátus, tudományos osztályvezető és Ujváry Zoltán kandidátus, egyetemi tanár voltak. A Tudományos Minősítő Bizottság által kijelölt bíráló bizottság elnöki tisztét Vargyas Lajos, a zene-tudományok doktora töltötte be. A nyilvános vita alapján a bíráló bizottság Banó Istvánt az irodalomtudományok (folklór) kandidátusává nyilvánította.

MÚZEUMI HÍREK

A fülei néprajzi ház

1985-ben új kiállítási egységgel gyarapodott a Fejér megyei múzeumi szervezet: néprajzi ház nyílt Fülén. A Széchenyi u. 107. sz. népi műemlék épületet 1983–1985 közt állította helyre az Országos Műemléki Felügyelőség. A közös udvaron, egymás folytatásában elhelyezkedő két lakóház egyikében a tervek szerint sárréti tájházat fognak berendezni, a másikban Fejér megye népi hímzéseit és szőttéseit bemutató állandó kiállítás kapott helyet.

Füle a Mezőföld és a Bakony-Balatonfelvidék találkozásánál, a Sárréten fekvő község, közel a Balaton északkeleti végéhez. A két ökológiai és kulturális zóna érintkezési sávjában fekvő falu építkezésében a mezőföldi és a közép-dunántúli jellegzetességek egyaránt megtalálhatók. A nyugati, vagy közép-dunántúli háztípus valaha a Mezőföld nyugati részére is kiterjedt, újabban a kutatás a Sárvízig terjedő zónában megtalálta az egykori különbejáratú helyiségekből álló füstöskonyhás házak nyomait. Ezeknek az egyik utolsó megmaradt példánya a Füle, Széchenyi u. 107. sz. alatti első lakóház. A ház a 19. sz. első felében épült, szoba-füstöskonyha-istálló beosztású, udvari homlokzata előtt félköríves-mellvédes tornác húzódik, melynek istálló előtti részét

kamrának rekesztették le. A lakóház kőből épült. Ez is, mint az árkados tornác, a Balatonfelvidék népi építészetét idézik. Bár a konyha jelenleg szabadkéményes, és a szoba a konyhából nyílik, ezek másodlagosságát nemcsak a lakók emlékezete, hanem a ház behatóbb tanulmányozása is elárulja. A konyha kis mérete, a kéményboltozat szokatlan formája és elhelyezkedése, a konyha lepadlásolt előterének valamint a padlástérnek kormos, kátrányos gerendái mind a ház füstökonyhás előéletét bizonyítják, mint ahogy a tornácról nyíló korábbi szobaajtó elfalazása is jól kivehető az udvari homlokzaton. A ház tüzelőberendezése sajátos kialakítású, ami a konyha szűk méreteivel magyarázható: a konyha szobával határos falánál rakott sparhert, valamint téglából épült hasábalakú kemence és katlan volt. A kemence teste átnyúlt a szobába, s tetejére, mintegy padkára építették rá a szemeskályhát. A csákvári fazekasok által készített zöld szemeskályhát is a konyhából fűtötték.

E ház folytatásában valószínűleg a 19. század második felében épült fel a közös udvar hátsó lakóháza, szoba-konyha-kamra-istálló beosztású épület, első két helyisége előtt kosárfélszögű, árkados tornáccal. Az első házhoz hasonlóan ez is kőfalazatú, ollószáras-szelemenes tetőszerkezetű, náddal fedett. A szabadkéményes konyhában a hátsó fal közepéhez épített hasábalakú nagy- és kiskemence állt – ugyancsak a balatonfelvidéki szabadkéményes konyhák jellegzetessége –, de mára csak a kiskemence maradt meg. A szoba ajtaja a konyha előtéréből nyílik. Ez a ház a Mezőföldre általánosan jellemző alaprajzi beosztást és tüzelőberendezést mutatja, amelyet a középmagyar háztípusnak a Kisalföldre és a Mezőföldre egyaránt jellemző ún. nyugati variánsának határozott meg a kutatás. Annyiban tér el az alföldi középmagyar háztól, hogy konyhájában hasábalakú kemence van, szobájában pedig fűtésre és kenyérsütésre egyaránt használt kívülfűtős nyeregkemence, helyi szóval „dorikályha”, „dorkó”. Utóbbiakat módosabb házaknál gyakran szemeskályhák helyettesítették. A fülei néprajzi ház két épülete szemléletesen mutatja az alföldi és közép-dunántúli hatások vonzaskörzetében fejlődő házak jellegzetességeit, s a fejlődés tendenciáját is. A szabadkéményes házak itt jóval korábban és viharosabban szorították ki a füstökonyhás házakat, mint a szomszédos Balatonfelvidéken.

Az első lakóházban 1986-ban fog megnyílni a sárréti tájház, amely Füléről és a környező falvakból gyűjtött bútorokkal, berendezési tárgyakkal, gazdasági eszközökkel enteriőrszerűen mutatja be a Sárrét népi lakáskultúráját.

A hátsó lakóházban – a megmaradt tüzelőberendezést megőrizve – állandó kiállítás nyílt *Szöttesek és hímzések Fejér megyében* címmel. A kenderfeldolgozás eszközei mellett a megye jelentős takácsközpontjainak céhes emlékanyaga és szöttesei – piros és fehér „cifrás” abroszok, törülközők, szakajtókendők – láthatók a kiállításon. A szöttesek mellett a 18–20. századból származó, főként keresztiszemes, laposöltéses és lyukhímzéses viseleti darabok, lakást díszítő textíliák, halottas lepedők, úrasztali kendők tanúskodnak elődeink széperzékéről, díszítőművészetéről.

A kiállítást az Országos Múzeumi és Műemléki Hónap Fejér megyei rendezvénysorozatának bevezető eseményeként 1985. szeptember 27-én nyitotta meg dr. Lackovits Emőke, a veszprémi Bakonyi Múzeum néprajzi osztályvezetője. A megnyitó résztvevőinek szövésbemutatót tartott Báthori Benő tabajdi takácsmester.

H. Csukás Györgyi

A népi szakrális emlékek kiállítása Veszprémben

A Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény országos figyelmet kiváltó állandó kiállításának megnyitásával szinte azonos időpontban egy időszakos kiállítás megrendezése is vállalkozott. Szilárdfy Zoltán művészettörténész, kálozi plébános 1985. május 24-én nyitotta meg a veszprémi Szent Mihály székesegyház gótikus altemplomában rendezett *Népi szakrális emlékek* című kiállítást. A törökverő Beriszló Péter veszprémi püspök, horvát bán sírkövének és a barokk főpap, Padányi Bíró Márton síremlékének szomszédságában a Bakony, Balaton vidéki nép vallásos életének egyik jelentős csoportját alkotó szakrális ábrázolásokat láthattuk. A kiállított tárgyak nagyobb része a Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény, egy kis töredéke a veszprémi Bakonyi Múzeum tulajdona.

A bemutatott több száz tárgy néhány jól körülhatárolt csoportban került a tárlókba: Mária-ábrázolások, Krisztus-ábrázolások, szentek ábrázolásai, üvegfestmények, türelemüvegek, szentképek, szentelmények, szenteltvíztartók. A Bakony, Balaton vidéki nép által látogatott búcsújáróhelyek, elsősorban Mariazell és a Nyitra megyei Sasvár kegyesobrainak, kegyképeinek hatása teljes egészében visszatükröződik a Mária-ábrázolásokon. A dunántúli parasztszobák szent sarkaiban leggyakrabban a stájerországi búcsújáróhelyről magukkal hozott *Zelli Mária* szobrát őrizték. A mariazeelli kegyesobor népies másolataként készült, jobb karján Jézust tartó, koronás, középkoriasan merev faszoborból négyet is láthattunk a kiállításon. Leginkább figyelemre méltó a bemutatott Mária-ábrázolások közül a Nyitra megyei búcsújáróhely kegyesoborának XVIII. századi népies másolata, a *Sasvári Pieta*.

A Krisztus-ábrázolások csoportjában XVIII–XX. századi kereszteteket, kálváriákat valamint egy Szentháromság szobrot is bemutattak. Utóbbi faszobor Padányi Bíró Márton püspök képfaragója, Schmidt Ferenc műhelyében készült a XVIII. század közepén. *Szomorkodó Krisztus* alakjával egy szép habán korszón talákoztunk. A szentek közül a nép körében kedvelt segítő és patrónus szentek (Szent Anna, Pádúai Szent Antal, Szent Flórián, Nepomuki Szent János) szobrai kerültek a tárlókba. Leginkább figyelmet érdemel közülük az a XVIII. századi faszobor, amely Assisi Szent Ferencet abban a pillanatban ábrázolja, amikor a stigmákat megkapja. A Bakony, Balaton vidékén szép számmal fellelhetők az üvegre festett szentképek, amelyek Csehországból, Ausztriából kerültek hozzánk. A kiállításon Szűz Máriát, a Szent Családot, az Utolsó Vacsorát és Szent Flóriánt ábrázoló üvegeképeket láthattunk.

A bemutatott népi szakrális emlékek készítői ferences vagy jezsuita laikus testvérek, iparosok, de sok esetben egyszerű népi faragók voltak. Munkáik templomok, parochiák padlásáról, parasztházak szent sarkaiból, vagy falfülkéiből kerültek a gyűjteményekbe. A veszprémi kiállítás egyetlen, szakrális néprajzi emlékekben gazdag táj anyagából készült. Sikere megerősíti bennünk az Esztergomban kezdeményezett országos szakrális néprajzi gyűjtemény létrehozásának, állandó kiállításának igényét.

A veszprémiek munkája jó példa egy egyházi gyűjtemény és egy állami múzeum eredményes együttműködésére. A kiállítást dr. Lackovits Emőke, a Bakonyi Múzeum néprajzi osztályvezetője és Márton Antal, a Veszprémi Egyházmegyei Gyűjtemény igazgatója rendezte. Az igényes, magyar és német nyelvű, illusztrált katalógus Lacko-

vits Emőke munkája. Az időszaki kiállítás október 31-ig volt látogatható. A gazdag anyagból mintaszerűen megrendezett tárlat egy veszprémi szakrális néprajzi állandó kiállítás megnyitásának lehetőségét is magában hordozza.

Lukács László

Néprajzi kiállítás Szentgálon

1985 augusztusában ünnepelte 700 éves fennállásának évfordulóját a XIII. században nemesi kiváltságot kapott Szentgál. Ugyan a legkorábbi írásos emlék is ebből az időből maradt fenn, egyes adatok a honfoglalás korára vezetnek vissza a település történetét. Az évforduló alkalmából és a megőrzött gazdag tárgyi anyag lehetőségeit kihasználva arra, hogy helytörténeti kiállítást rendezzünk a négy helyiséget magába foglaló iskolai napközi otthon épületében. A szervezésben és a kiállítás megvalósításában H. Csukás Györgyi (Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre) és dr. Lackovits Emőke (Bakonyi Múzeum, Veszprém) nyújtott jelentős segítséget.

Az első helyiségben a Szentgállal foglalkozó kiadványokat, könyveket helyeztünk el a tárlókban, valamint a XIV–XIX. századi írásos anyag másolatait. A másodikban egy szoba és konyha enteriőrt állítottunk össze. A hagyományos kisnemesi lakás részleteit megelevenítő berendezés a XIX. század végét idézte fel. A szobában az éppen gyermekágyat fekvő anya látogatására érkezik a komaasszony a komaabéd-dél. Itt kapott helyet a királyi vadászokra emlékeztető anyag is: fegyverek, tarisznya, vadászszék, stb. A konyhában a hagyományos hasábkemencén kívül az itt használatos edényeket és eszközöket is elhelyeztük. Majd ennek folytatásaként a kamra berendezését mutattuk be a nagyobb és ritkábban használt tárgyakkal, mint pl. lakodalmas és tárolásra szolgáló cserépedényekkel.

A harmadik helyiségben a textíliák kaptak helyet: halottas lepedők, párna- és pólyahuzatok, a női és a férfi viselet általánosan használt darabjai. Itt mutattuk be a szentgáli iparosok (fazekasok, szabók, kovácsok, csizmadiák, takácsok) fennmaradt munkáit és szerszámaikat. A negyedik terem a község mai életébe és jövőjébe adott bepillantást. A kiállított tárgyakat és enteriőröket számos korabeli fényképfelvétellel egészítettük ki.

A nagy érdeklődés ellenére az emlékkiállítás csak két hétig tartott nyitva, mivel az épületre az iskolakezdetkor szükség volt. Az anyagot visszaszállítottuk a tulajdonosaikhoz megőrzésre. Az elkövetkező években szeretnénk egy tájházat létrehozni, ahol ez az igen értékes tárgyi és írásos anyag a látogatók és érdeklődők rendelkezésére állhatna.

Sófalviné Tamás Márta

Néprajzi kiállítás a váli erdészházban

A Fejér megyei Válon – abban az erdészházban, ahol Vajda János gyermekkorát töltötte – 1985 októberében néprajzi kiállítás nyílt. A *Népi bútorok Fejér megyében* című állandó kiállítás a XIX. században és századunk első felében a Fejér megyei pa-

rasztházakban használt népi bútorokat mutatja be. Anyagát a székesfehérvári István Király Múzeum több mint kétszáz népi bútorttal rendelkező néprajzi gyűjteményéből válogatták. Az egyes tárolóbútor típusok (láda, sublót, szekrény) fejlődésének bemutatása mellett a Vajda-ház első szobájának és konyhájának berendezésével a Fejér megyei parasztházak bútorainak hagyományos elrendezését is szemléltetik a kiállításon. A legkorábbi bemutatott évszámú bútor Nemes Ruza Anna 1803-ból való komáromi típusú kelengyeládája Bodajkról, a legkésőbbi az 1912-ben készült, flóderozott kétajtós szekrény Zámolyról.

A kiállítás megrendezésével a több mint egy évtizede üresen álló, jelentős irodalmi emlékhelyünket emeltük ki az elhagyatottságból. Megemlítem, hogy Fejér megyében a váli Vajda-ház a második irodalmi emlékhely, ahova néprajzi anyag került. Agárdon – abban az uradalmi cselédházban, ahol Gárdonyi Géza született – 1979-ben nyílt meg *A Velencei-tó néprajza* című állandó kiállítás. Mindkét kiállítást a székesfehérvári István Király Múzeum néprajzi osztályának munkatársai rendezték.

Lukács László

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Kerégyártó Adrien köszöntése

Szinte hihetetlen, hogy az örökké friss, fiatalos Kerégyártó Adrient december 22-én 80. születésnapja alkalmából köszönhetjük. Már-már elfelejtkeztünk arról, hogy ő a legelső közt volt, aki Györfffy Istvánnál doktorált a budapesti Néprajzi Tanszék megalapítása után, 1937-ben.

Györfffy *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* c. programadó művében – 1939-ben – megírja, hogy tíz év előtt, amikor „...az Iparművészeti Főiskola elvileg is elszakadt a népművészettől – s azt nem oktatták ott többé, ennek káros voltát – ...a nőipariskolák vezetői rögtön megértették és helyes ösztönrel a hagyományos népi hímzés tanítására tértek át...Tanárnőiket a Néprajzi Múzeumba küldték anyagot gyűjteni s az itt gyűjtött anyag, továbbá a Múzeum által kiadott hímzésmintafüzetek és könyvek alapján feltámasztották a pusztulás szélén álló népi hímzést. Sőt a középosztállyal is annyira megkedveltették, hogy most már csaknem minden budapesti úriháznál találunk néhány jó népi hímzést. A népi hímzés feltámasztása világosan megmutatja az utat, hogy kell egyéb népművészeti hagyományunkat is feléleszteni. Budapestről, az ország fővárosából kell kiindulnia minden kezdeményezésnek, akkor talaja lesz a vidéken is, mert a vidék Budapestet követi az újítások terén.”

A Györfffy által vázolt folyamat az 1930-as évek legelején az ország legrégebbi, legnagyobb, az ország összes városi és felekezeti iskolái előtt irányító szerepet betöltő Rákóczi téri Magyar Királyi Állami Nőipariskolából („cérnaegyetem”) indult ki. 1931-ben a tanári kar önzetlen munkájával jelenhetett meg – az iskola kiadásában – a „Muskátli Magyar Kézimunkaújság”. A folyóirat kettős célját Ferenczy Emil iparoktatósi főigazgató az első szám előszavában így fogalmazta meg: „A budapesti állami nőipariskola hazafias ügyszeretete nőipariskoláink oktató munkájának keretén túlmenőleg is nemzeti ügyet kíván szolgálni akkor, midőn a „Muskátli” lapjain a szakmai ipar s a női kézimunka céljaira megnyitja a magyar ornamentika kincsházát.” (A folyóirat néhány év múlva, a Magyar Iparművészet mellékleteként jelent meg.) A folyóirat szín-

vonalas cikkeivel, hasznos tanácsaival, fényképes és rajzos illusztrációival mind az iskolákban, mind a közönség köreiben nagy népszerűsége tett szert. Nemcsak a nőipariskola fiatal tanárai (főként Fries Erzsébet, Kerégyártó Adrien és Kövesi Edit) voltak a Muskátli cikkeinek szerzői, hanem maga Györffy István is támogatta az új lapot közleményeivel, útbaigazítással, irányításával; úgyszintén néprajzos kollégái: Ébner (Gönyey) Sándor, Palotay Gertrúd, Viski Károly, majd Domanovszky György. A folyóirat szövegrészében nemcsak a szűk értelemben vett kézimunka-technikák leírásait közölte, de általános néprajzi és művelődéstörténeti ismereteket is. Irányító szempontokat nyújtott a népi díszítményeknek a városi életkörülmények közötti artistikus, magyar jelleget megőrző, anyagszerű alkalmazásához is. Az illusztrációs anyagban pedig a Néprajzi Múzeum hírművein kívül vidéki múzeumok, magángyűjtők kincseire is felhívták a figyelmet.

Kerégyártó Adrien első cikke is a Muskátliban, az I. évfolyam 1. számában jelent meg 1931 októberében. A beköszöntő után ez volt az önállósult folyóirat legelső cikke: *A rátét (vagdalásos, metéléses) munka ismertetése*. Ezt követően majd minden számban közölt egy-egy cikket vagy rajzokat. Írt a különféle népi fehérhímzésekről, a boldogi, diósjenői, nagyrédei viseletről, a keszthelyi Balaton Múzeum hímeiről, a népi hagyományokról és szokásokról stb. Friss hangvételű, egyszerűen, közérthetően fogalmazott írásai hozzájárultak a felvetett téma megszerettetéséhez; ismeretlen vagy csak kevesek által ismert népművészeti munkákra hívta fel a figyelmet, nemcsak mint szövegíró, hanem mint grafikus, illusztrátor is. Világos rajzaival magyarázta a munkameneteket, a hímzés szálirányát, sőt a fonalak tónusdifferenciáit is.

A fent vázolt munkájával párhuzamosan – ebben a témakörben – előadásokat tartott részben az iparoktatási tanárok továbbképzései alkalmával, részben a Székesfevárosi Népművelési Bizottság felkérésére.

Eddigi munkássága alapján lett társszerzője az F. Kovács Erzsébet szerkesztette *Az Új Idők kézimunkakönyve. Varrás, hímzés* c. kiadványnak. E népszerűvé vált kötetet az Új Idők folyóirat jelentette meg 1935-ben, híven Györffy István elgondolásához, hogy a városból, az értelmiségtől kell kiindulnia a már-már elfelejtett népi hímzés megújulásnak.

Mikor az 1930-as évek derekán Györffy István a tudományegyetemen tanszéket kapott, Kerégyártó Adrien – a tanítás mellett s a Képzőművészeti Főiskolán szerzett rajz-kézimunka tanári diplomája után – az egyetem történelem szakának hallgatója lett, s a néprajz szakon a legelső közt doktorált. *A magyar női haj- és fejviselet* című klasszikus munkája, doktori disszertációja (Néprajzi Füzetek. Bp., 1937) immár tapasztalt kutató műve. Helyszíni gyűjtések, múzeumi kutatások, gyakorlati ismeretek (Kerégyártó Adrien egyik fő erőssége) mellett történeti kutatásokat is végzett, és a XIX. századi magyar népviselet nem egy ábrázolását és korabeli folyóiratokban fellelt kútfőértékű leírását közölte elsőként. Felkészülése során ismerte meg alaposan Boldog község népét s írta meg a *Hajviselet Boldogon* (Népr. Ért. 1933), *Boldog község népének viselete* (Népvünk és Nyelvünk 1936), valamint a *Szuhai nők fejdíszje* (Népr. Ért. 1935) és a *Néprajzi Múzeum szabott főkötői* (Népr. Ért. 1936) című ismeretéseit.

Ezekben az években Kerégyártó Adrien többfelé utazott Európában: 1936-ban részt vett a Tartuban tartott finnugor kongresszuson, amelyen Györffy István meghí-

vott előadó volt. Ehhez az alkalomhoz kapcsolódva mentek át Helsinkibe is. Kerékgyártó Adrien ezután többször járt még Finnországban; néhány vidéki múzeumról rövid beszámolót is írt (Ethn. 1938).

Amikor Györffy István szellemében a „táj- és népkutató” táborok megindultak, a Sárpilisre induló női tábor előkészítője Kerékgyártó Adrien lett. E sorok írójának első néprajzi tábora ez a sárközi tábor volt. — Férjével, Ujvári Bélával együtt több népművészettel foglalkozó tábort szerveztek fiatal képzőművészek részvételével. Az erdélyi népi művészetet kutatták Bogdándon és Magyarországon, és több ízben Csikmenaságon, valamint a visszatelepült bukovinai székelyek körében a Bácskában. A táborozók tagjai közé tartozott a néprajzkutatóvá lett Csilléry Klára és több, azóta — Kolozsváron és Magyarországon — ismertté vált művész. — A negyven év előtt összegyűjtött hatalmas mennyiségű kéziratos- és rajzanyag egy része a háborús események során elkallódott. Bogdánd viselettörténeti adatait Kerékgyártó Adrien dolgozta fel (megjelent a Néprajzi Közleményekben 1969-ben). A többi gyűjtött anyag még feldolgozásra, illetve publikálásra vár. Csikmenaságról oly jelentős és sokirányú az összegyűjtött anyag, hogy önálló monografiát igényel. Kerékgyártó Adrien jelenleg e székely falu egyik témakörének feldolgozásával foglalkozik.

A nőipariskolából közben kifejlesztették az érettségit nyújtó ipari leányközépiskolát és rendezték a Képzőművészeti Főiskolával kapcsolatosan megszerezhető kézimunka-tanárképzés gyakorlat-rendszerét is. Spolarich László igazgató mellett Kerékgyártó Adrien is kivette ebből a részét, de a II. világháború és az 50-es évek olyan változásokat hoztak beosztásában, hogy néprajzzal érdemben nem foglalkozhatott. Teljesített szolgálatot mint igazgatóhelyettes, szakfelügyelő, majd az államosítás idején az iparügyi minisztériumban dolgozott, aztán egymást követően két ipari leányközépiskolában lett igazgató. — Az ötvenes évek elején sajnálatos módon az egész ország területén felszámolták a nőipariskolákat, valamint az ipari leányközépiskolákat. Ezzel együtt megszűnt a kézimunka-tanárképzés: a népi textilművészet és viselet rendszeres tanítása is. Az intézetek textilgyűjteményei múzeumba kerültek, a tanárok átképezték magukat más szakokra. Kerékgyártó Adrien ez időben lett a Zirzen Janka tanítónőképző igazgatója, majd 1966-ban nyugdíjba ment.

A hosszú, kényszerű szünet után, az 1960-as évek elejétől az iskolai szünetekben kezdett megint néprajzi gyűjtéssel foglalkozni. Ekkor járt újra a Palócföldön Bernecebarátiban, Ipolytölgyesen, Tardon; Somogyban Sántoson és Buzsákon; Komárom megyében Kocson; Zemplénben Erdőbényén és a Pesthez közeleső Alsónémediben. — Nyugdíjba vonulása után a Néprajzi Múzeum adattárába került. Az első években a gyűjtésszervezésben tevékenykedett, majd a kéziratárban — ahol napjainkig is dolgozik, szerényen, szorgalmasan, közvetlen munkatársaitól megbecsülve. A gyűjtőhálózat révén a hagyományos kender-ruhafélék kérdéskörét kutatta; az önkéntes gyűjtők figyelmét ráirányította a kihalófélben lévő népi kismesterségekre. E gyűjtés sokirányú, részletes feldolgozásának megkönnyítésére bőséges kérdőívet, útmutatót állított össze. — Az adattári munkája mellett együttműködött vidéki muzeológusokkal, bekapcsolódott a fiatalok közös kutatóútjaiba is. — A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum, a Néprajzi Múzeum és a helyszíni kutatás alapján Knézy Judittal együtt hozzászólt a Buzsák környéki színes paraszti hímzés kialakulásának kérdéséhez (Somogyi Múzeumok Közl. II. Kaposvár, 1975). Ismertette a Kaposvárt és Budapesten rendezett „Somogyi hímzés

kiállítás"-t (Ethn. 1972). Majd egymást követően írta viselettanulmányait: *Adatok Alsónémedi viseletéhez* (Stud. Com. Szentendre, 1975), *Részletek egy Ipoly-menti magyar falucsoport viseletelméleiből* (Stud. Com. Szentendre, 1977), *Áttérés a paraszti viseletről a városi viseletre* (Alsónémedi története és néprajza. Alsónémedi, 1980), *A somogyi vászonöltözlet 'egy pár' ruhái (típusai és elterjedésük)* (Somogy néprajza II. Kaposvár, 1980). – E tanulmányokban néhány új fogalmat vet fel, olyan folyamatokra és részletekre mutat rá, amelyek eddig elkerülték a figyelmet. A közelmúltban a Tápió menti falvakban gyűjtötte össze és dolgozta fel a népviselet még fel-lelhető emlékeit, valamint a bukovinai székelyekről száz év előtt megjelent közleményeket.

A mai népi díszítőművészeti mozgalom – mely elsősorban vidéken jelentős – nem hódította volna meg a társadalom oly széles rétegét, ha nincs a Györfly által kezdeményezett alapja, amelynek gyakorlati megvalósításában Kerékgyártó Adriennek igen nagy érdemei vannak.

Szívből köszöntjük Ujváriné Kerékgyártó Adrient, és kívánjuk, hogy sok szép tervét valósíthassa meg!

Kresz Mária

Tanulmányutam Jugoszláviában

1985. március 29. és július 28. között a Művelődési Minisztérium ösztöndíjával négyhónapos tanulmányúton voltam Jugoszláviában. Utazásom célja egyrészt az volt, hogy tapasztalatokat szerezzek a magyar–dél-szláv folklór kapcsolatok és Jugoszlávia népeinek folklórja területén, másrészt pedig néprajzi terepmunka végzése magyar nemzetiségű falvakban. A tanulmányút programjában belgrádi tartózkodás, valamint a zágrábi, a ljubljani, a skopjei és az újvidéki egyetemek és akadémiai kutatóintézetek felkeresése szerepelt. A jugoszláv fél fogadó intézményként a belgrádi Etnológiai Tanszékot jelölte ki számomra, témavezetőm Petar Vlahović professzor, a tanszék vezetője volt. Belgrádi tartózkodásom alatt az ottani néprajzi kutatóhelyek munkatársaival tartottam fenn kapcsolatot, és azok könyvtáraiban dolgoztam.

Amint az előzetes programban is szerepelt, belgrádi tartózkodásom során néprajzi terepmunkát is végeztem. Céloom elsősorban az elfogadott tervnek megfelelően kutatási területem, a népi vallásosság vizsgálata volt. Ebben a témakörben átfogó gyűjtést végeztem a bánsági falvakban. A Bánság déli részének magyar községeiben gyűjtéseim a népi kultúra más területeire is kiterjedtek.

Az akadémiai intézetek, egyetemek és múzeumok felkeresése mellett vendéglátóim segítségével lehetőségem nyílt, hogy utazásokat tegyek Szlovénia, Bosznia, Macedónia, Kosovó és Crna Gora hagyományőrző vidékein, így közvetlen benyomások alapján nyerhettem képet Jugoszlávia népeinek kultúrájáról, életéről.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani azoknak, akik számomra ezt a tanulmányutat lehetővé tették, és azoknak a jugoszláv kollégáknak, intézményeknek, akik a kint töltött négy hónap során munkámban segítettek. Úgy érzem, ez a baráti támogatás sokban hozzájárult tanulmányutam sikeréhez.

Bartha Elek

KUTATÓMUNKA

A Tisza II. vizilépcső térségének néprajzi kutatása

A megyei múzeumok évtizedek óta határozott programok keretében tárják fel a hozzájuk tartozó terület egyes tájait, tájainak jellegzetességeit. Eddig sem volt ritka, hogy több megye fogott össze áthúzódó, megyehatárokat átlépő tájak vizsgálata érdekében, ám a megye egyes klasszikus tájainak vizsgálatai több helyütt lezárulván szinte parancsolólag írják elő az együttműködést, hogy a tájak közötti kapcsolatokat helyesen értelmezhessek, eddig nem vizsgált jelenségeket, területeket vonhassanak be a vizsgálatba. Lezárult a több megyét érintő Palóc Kutatás, a Nagykunság és Jászság, illetve a Tiszazug kutatásának végeztével Szolnok megyében is új területre, Tiszafüred környékének vizsgálatára történtek előkészületek. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a Zempléni hegyvidék vizsgálata után a Bükk hegységre került sor, de folyik Abaúj területén is a munka. Mellettük egyre inkább szükségessé válik e megye Tisza menti részeire is kiterjeszteni a vizsgálatot. Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szolnok megyék találkozó igényei hozták létre Miskolcon azt a megállapodást 1985. október 9-én, amely a Tiszavidék eddig jóformán ismeretlen területén jelöl ki közös, a három megye találkozásánál fekvő vizsgálati övezetet. Minden megye múzeumi szervezete beépíti a kutatási feladatokat a VII. ötéves tervébe, természetesen más-más módon hozva összhangba az eddigi eredményekkel, elvégzett munkákkal.

Ez a kevésbé ismert vidék elsősorban az Alföld és a hegyvidék kapcsolata szempontjából rendkívül jelentős, másfelől – bár nem alkot egységes táji vagy néprajzi csoportot – a Tisza által meghatározott gazdálkodás és életmód feltárása, megismerése hozhat új eredményeket. A táj és népe jelentős átalakulás előtt áll: a Tisza II. vizilépcső nemcsak a táj arculatát, de az egész gazdálkodást is megváltoztatja. E változás dokumentálása, muzeológiai szempontú vizsgálata központi feladat a munkatervekben. A várható idegenforgalmi fellendülés számára fontossá válik a táj művelődéstörténeti értékeinek számbavétele is, s a három megye múzeumai ezért külső anyagi segítségre is számítanak a kutatásban. A hangsúlyozott témák közé tartozik a művelődéstörténeti értékek számbavételén túl a Tisza szerepe a táj életében, a táj gazdálkodása és a táji munkamegosztásban betöltött szerepe, illetve a tájszervező centrumok (mezővárosok) történetének kutatása.

A kutatás központjául a tiszafüredi Kiss Pál Múzeumot jelölték ki a megállapodók, itt hoznak létre egy központi adattárat, s azt remélik e térségben új múzeumok illetve megnövekedett szerepkörű múzeumi egységek is létrejöhetnek (Heves, Tiszafüred, Mezőcsát).

A komplexnek induló közös kutatás 1985 júliusában már meg is indult. Tiszafüreden 10 napig főként történészek és néprajzosok végeztek terepbejárást, jelölték ki azt a szélesebb övezetet (Tisasüly, Nagyiván, Polgár, Leninváros, Mezőkövesd és Heves térsége), illetve ezen belül mintegy húsz vízparti falut, ahol a kutatás folyik. Ez a kezdet egyben létrehozta a munkaközösség egy kis magját is, amelybe a szerző-

dést kötött múzeumi szervezetek munkatársai éppen úgy beletartoznak majd, mint külső munkatársaik, illetve országos múzeumok, intézetek szakemberei.

Szabó László

Néprajzi kutatótábor a Murány völgyében

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kutatási programjában újabban jelentős szerepet kap a csehszlovákiai magyar falvak hagyományos paraszti kultúrájának megismerése. A tanszék oktatói és hallgatói Ujváry Zoltán egyetemi tanár vezetésével eddig két alkalommal végeztek szervezett kutatómunkát a csehszlovákiai magyarok között. A tanszék több éve megkezdte az egykori Gömör vármegye néprajzának feldolgozását. Ehhez a kutatómunkához kapcsolódtak a kollektív gyűjtések is.

1985 augusztusában került sor a harmadik gyűjtőútra, amely a Murány völgyi magyar falvakba vezetett. A Néprajzi Tanszék hallgatóin és oktatóin kívül a 12 résztvevő között volt a berettyóújfalui Bihari Múzeum, a szolnoki Damjanich Múzeum, a nagykőrösi Arany János Múzeum, a balmazújvárosi múzeum és a Néprajzi Kutatócsoport egy-egy munkatársa is.

Az öt vizsgált magyar községben – Lice (Licince), Gice (Hucin), Mikolcsány, Naszraj (Gemersky Sad), Melléte (Meliata) – korábban szervezett néprajzi gyűjtés még nem volt. A kutatott falvak nagyrészt református, kisebbséget katolikus és evangélikus lakosságának fő megélhetési forrása a hagyományos keretek között folyó földművelés és állattartás volt. Licén és Mellétén a kedvező adottságok következtében a fazekasságnak volt meghatározó szerepe.

A kutatótábor résztvevői gyűjtésüket a következő szakterületen végezték: Barna Gábor a búcsújárás szokásai, a falvak etnokulturális kapcsolatai; Bartha Elek római katolikus vallásos népelet; Bódi Erzsébet népi táplálkozás, kertkultúra; Kotics József népi erdőgazdálkodás, népi méhészkedés; Magyarai Márta hagyományos baromfitartás; Mogyorósi Sándor mitikus alakok a néphitben; Novák László település, építkezés; Szabó László rokonsági rendszer, a falvak társadalomnéprajza; Ujváry Zoltán fazekasság, dramatikus szokások; Vida Gabriella a hagyományokba nevelődés; Villányi Péter népi prózai műfajok; Zsupos Zoltán népi növényismeret, etnobotanika.

A kutatótábor megszervezésében nagy segítséget nyújtottak a CSEMADOK központi, járási és helyi szervei, valamint a falvak – elsősorban a szállást biztosító Lice – vezető tisztségviselői. Áldozatos munkájukkal megteremtették az eredményes gyűjtőmunka feltételeit.

A Murány völgyi falvak jelenleg a magyar nyelvterület egyik legészakibb vidékét alkotják, ezért a szlovák–magyar interetnikus kapcsolatok vizsgálata minden egyes témakör esetében a kutatás előterében állt. A gyűjtött anyag – a korábbi gyűjtésekhez hasonlóan – önálló tanulmánykötet formájában lát napvilágot.

Kotics József

KISEBB HÍREK

Dr. Bodrogi Tibornak, az MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatójának, a történelemtudomány (néprajz) doktorának, Társaságunk alelnökének Köpeczi Béla művelődési miniszter 1985. szeptember 1-től *címzetes egyetemi tanár* címet adományozott sok éves egyetemi oktatói munkásságának és a néprajztudomány fejlesztésében elért eredményeinek elismeréseként.

*

Borsányi László 1985. október 18 és 26. között az osztrák Museum für Völkerkunde vendégeként Bécsben járt. Útjának kettős célja volt: egyrészt a Bécsi Egyetem Antropológiai Tanszékének felkérésére 1985. október 22-én előadást tartott „A navahó indián társadalomszervezet kutatásának néhány elméleti kérdése, különös tekintettel a matrilinearitás problémájára” címmel, másrészt tanulmányozta a múzeum észak-amerikai gyűjteményét és ismerkedett a könyvtár észak-amerikai indián, valamint kultúranropológiai állományával.

*

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklóre Tanszéke keretében működő Latin-Amerikai Munkacsoport hat tagja fél éves mexikói állami ösztöndíjat nyert el a két ország közötti államközi együttműködési szerződés alapján. A magyar amerikanisztikai kutatásokban nagy előrelépést jelent, hogy lehetőség nyílt Latin-Amerikában terepmunkát végezni. Az első magyar komplex kutatóexpedíció megszervezője és vezetője Kézdi Nagy Géza régész-etnológus, a munkacsoport tagjai: Lammel Annamária folklórlista, Gyarmati János régész-történész, Nemes Csaba meteorológus-ökológus, Tenkely István botanikus, Horváth Domokos filmes-fotós. Az expedíció 1985. szeptember végén utazott el Mexikóba, és Veracruz államban a totonák indián népeség körében végez kutatómunkát.

*

Herman Ottó születésének 150. évfordulóján a Magyar Néprajzi Társaság, a Miskolci Akadémiai Bizottság, a Városszépítő Egyesület és a Herman Ottó Múzeum 1985. június 26-án emlékülést rendezett Miskolcon. — Ez alkalomból tartották meg a városban a fák és madarak napját.

*

Luby Margit születésének századik évfordulóján, 1985. november 15-én Mátészalkán tudományos emlékülést rendeztek. A Szatmári Múzeumban tartott rendezvényen Balassa Iván nyújtott értékelő előadást Luby Margit munkásságának szaktudományos jelentőségéről, majd Dankó Imre beszélt Luby Margit szatmári néprajzi kutatásairól. A tíz éves fordulóját ünneplő Szatmári Múzeumnak a vidék kulturális életében betöltött szerepét méltatta Villangó István. Luby Margitnak a népviselet kutatásban elért eredményeit Farkas József tekintette át. Az ünnepi ülés Luby Margit nagyari szülőházán elhelyezett emléktábla avatásával zárult.

*

A Magyar Néprajzi Társaság és az Ókortudományi Társaság 1985. október 23-án együttes emlékülést tartott Honti János születésének 75. évfordulója alkalmából.

A Magyar Tudományos Akadémián rendezett ünnepségen Balassa Iván megnyitóját követően négy előadás hangzott el: Dömötör Tekla Honti János életművét tekintette át, Szabó Miklós Honti keltológiai kutatásait foglalta össze, Voigt Vilmos Honti összehasonlító filológiai eredményeit értékelte, majd Nagy Ilona a mese és monda műfaji problémáival foglalkozott. A megemlékezés alkalmával mindkét társaság vezetői megkoszorúzták a fasizmus áldozatául esett folklorista és filológus síremlékét a Farkasréti temetőben, ahol Harmatta János akadémikus mondott emlékbeszédet.

*

Az egri Dobó István Vármúzeum és a TIT Heves megyei Szervezetének Néprajzi Szakosztálya 1985. május 23-án Felsőtárkányban rendezte meg az évenként szokásos néprajzi tájkonferenciát *Az életmód változása egy bükkfi faluban* címmel. A település anyagi kultúrájának különböző területeivel foglalkozó előadásokat követően a konferencia résztvevői a délutánt néprajzi adatgyűjtéssel töltötték. A konferencia anyaga TIT kiadványként rövidesen megjelenik.

*

A *Tápió-mente néprajza* című két kötetes monográfia (megjelent a Studia Comitatus 15. köteteként Ikvai Nándor szerkesztésében, Szentendre, 1985. 1050 oldal terjedelemben) szakmai értékelésére 1985. november 5-én Nagykátán gyűltek össze a szakemberek. A Pest megyei Múzeumok Igazgatósága, a TIT Pest megyei Szervezete és a Kossuth Múzeum szervezésében tartott egész napos szakmai ülésen tíz felkért bíráló ismertette és értékelte a monumentális tanulmánykötet fontosabb fejezeteit, amit vita követett. A résztvevők megtekintették a nagykátai tájházat is a vita-ülés szünetében.

*

Az 1984. március 26–28. közt Bloomingtonban tartott amerikai–magyar néprajzi konferencia („Kultúra, hagyomány, identitás”) anyaga megjelent a *Journal of Folklore Research* egy dupla számában (Vol. 21, Nos., 2/3). A kiadvány teljes szöveggel illetve kivonatossal közli Hofer Tamás, Fejős Zoltán, Voigt Vilmos, Kríza Ildikó, Niedermüller Péter, Sárkány Mihály, Hoppál Mihály, Dömötör Tekla, Vidacs Bea (a megjelenés sorrendjében felsorolt) előadását, korreferátumát és az amerikai–magyar közös kutatásban résztvevők beszámolóit terepmunkájukról.

*

A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportja az MTA – ACLS együttműködési munkaterv keretében 1985. július 4–9. között Budapesten amerikai – magyar néprajzi konferenciát rendezett, amelyen „Az identitás megőrzése hagyományalkotással” címet viselő kutató-vállalkozás tagjai: Éva V. Huseby-Darvas és Michael Sozan, valamint Fejős Zoltán, Hoppál Mihály, Niedermüller Péter a magyar falvakban ill. az amerikai magyar csoportok körében végzett összehasonlító kutatásaik eredményeit ismertették. Az együttműködés alapján a munkacsoport tagjai kutatási eredményeiket közös tanulmánykötetben adják közre.

*

A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, a Békés megyei Múzeumi Igazgatóság és a városi Művelődési Központ szervezésében 1985. július 1-én nyílt meg Szarvason a IX. szlovák néprajzi tábor. Ebben a szlovákiai etnográfusok és a szlovákul értő magyar muzeológusok mellett pedagógiai főiskolások is részt vettek. A tábor

résztevői néprajzi gyűjtést folytattak Szarvas külterületén a XVIII–XIX. században telepített szőlőskerti területeken, ahol a település és telekrendezés, a táplálkozás és a hiedelemvilág témakörben végeztek kutatást.

*

Az idén második alkalommal rendezték meg a Nemzetközi Nemezművészeti Alkotótábort Bács-Kiskun megyében. Az 1984–1988. között évenként rendszeresen megnyíló egy hónapos alkotótábor vezetői és szervezői Vidák István és Nagy Mária Bács-Kiskun megye művészeti ösztöndíjasai. Az ezévi rendezvényt 1985. augusztus 25 – szeptember 22. között tartották meg számos külföldi résztvevővel. Az alkotótábor tagjai a Baranya megyei Magyarlukafán találkoztak, ahol egy hetet töltöttek, többek között festőnövények gyűjtésével és megismerkedtek a helybeli Néprajzi Műhellyel. A következő hetet a kecskeméti Szórákaténusz Játékműhely és Múzeum által szervezett népművészeti bemutatók és egymás módszereinek megismerése töltötte ki, majd a résztvevők bulgáriai tanulmányutat tettek, melynek során megismerkedtek a bolgár nemezkészítés hagyományaival. (A következő évi alkotótáborral kapcsolatos tájékoztatást a Szórákaténusz Játékműhely és Múzeum titkárságán Nagy Mária és Váczi Mária múzempedagógusok nyújtanak az érdeklődőknek. Postacím: 6000 Kecskemét, Gáspár A. u. 11.; Tel.: 76-20-332.)

*

A szentendrei Népművészetek Házában 1985. március 21-én *Festett népi bútorok* címmel nyílt időszaki kiállítás, amely Pest megye múzeumainak legjobb tárgyait mutatja be. Teljes szobaberendezés látható egy neves műhely, a pilisszántói Bogár Mihály és fia, Bogár József munkáiból. A kiállítás három további termében bútortörténeti bemutatón számos datált bútordarabban gyönyörködhetünk. Az épület pincehelyiségében pedig a híres komáromi ládák egész sorát láthatják az érdeklődők. Az időszaki kiállítás 1986. végéig fogadja látogatóit.

*

Újabb látnivalóval gyarapodott a Vasi Múzeumfalú. Ebben az évben nyitották meg a farkasfalvi hajlított boronafalú lakóházat, és eredeti állapotában felépítették a Vönöckről származó szegényparaszti házat.

Új szerkesztő az Ethnologia Europaea élén

Az Ethnologia Europaea szerkesztő bizottságának mátrafüredi konferenciája három tagú bizottságot alakított, hogy a folyóiratot 13 éven át eredményesen szerkesztő Günter Wiegelmann lemondása után a megjelentetés további lehetőségeit tisztázza. A bizottság (Bringéus, Fenton, Stoklund) tájékozódásának eredményeként Bjarne Stoklund professzor (Koppenhága) vette át a szerkesztés munkáját, az előállításról pedig egy dán nyomda szövetkezet gondoskodik. A továbbiakban a folyóirat kiadója nem kiadóvállalat – mint eddig volt az Otto Schwartz Verlag –, hanem maga a szerkesztő bizottság. Az új formátumban megjelenő lap első számai már terjesztésre kerültek.

H. T.

Malinowski hazatért Lengyelországba

A fenti címmel emlékezik meg az *Anthropology Today* 1985/5 (1985 október) számában Ernest Gellner a Bronislaw Malinowski születésének 100 éves évfordulója alkalmából 1984-ben Londonban és Krakkóban összehangoltan rendezett konferenciákról. Krakkóban, megkapó szertartás keretében Raymond Firth professzort, mint Malinowski utódát és legkiemelkedőbb tanítványát tiszteletbeli akadémiai fokozattal tüntették ki. A lengyel előadások, Gellner megítélése szerint, nemcsak azt bizonyítják, hogy Malinowski maga korában forradalmi kutatásainak gondolati anyagát a jelenlegi lengyel szociológia és néprajz birtokba veszi (mint erről a közelmúltban megjelent kiváló lengyel Malinowski-tanulmányok és az életmű lefordítása tanúskodik) — hanem ezen túl arról is, hogy lassanként föltárul, Malinowski ragyogó tudományos teljesítménye mennyire benne gyökerezik a megosztott Lengyelországban, az oszt-rák—magyar igazgatás alatt álló Krakkóban szerzett ifjúkori élményeiben, nacionalizmus és internacionalizmus lehetőségeinek—adottságainak átélésében. Az eddig job-bára csak egyéni teljesítményként, a tudományos előzmények tagadásaként méltatott életmű így, az új lengyel tanulmányok eredményeként nemcsak Lengyelország, hanem Európa, a kontinens eszmetörténetébe, társadalomtörténetébe is beágyazódik.

H. T.

SIEF Kongresszus 1987-ben

A szuzdali kongresszus során újjászervezett SIEF elhatározta, hogy III. kongresszusát 1987. április 8–12. közt Zürichben tartja. A kongresszus átfogó témája az életciklus. A szervezők a témát szélesen fogják föl, az előzetesen kiadott és a későbbiekben még bővíthető témajegyzék szerint beleértik az életciklusra vonatkozó kutatások történetét, az emberi élet szakaszokra való tagolásának társadalmi, gazdasági alapjait és a társadalom alapintézményeivel való kapcsolatait, a korcsoportokat, mint szubkulturákat, az életciklust, mint személyes folyamatot, az átmeneti rítusokat, az életciklus és az életszakaszok megjelenítéseit. Másfelől azonban a szervezők ügyelni kívánnak, hogy az előadások ne fussanak túlságosan sokféle irányba (nem minden bejelentett előadást fogadtak el) és arra is, hogy a résztvevők köre ne haladjon meg egy működőképes, néhány száz főből álló határt. Az előkészítéssel kapcsolatos levelezést a SIEF főtítkára, Ulla Brück (Stockholm) intézi, a zürichi előkészületek Theo Gantner, Paul Hugger és Arnold Niederer kezében vannak.

H.T.

Néprajzi filmhírek

A Művelődési Minisztérium Filmfőigazgatósága az 1985. augusztus 14-én kelt, 43.883/1985. számú leiratában *Néprajzi Filmstúdió* működését engedélyezte a Néprajzi Múzeum keretén belül. A filmstúdió tevékenysége néprajzi dokumentum-, ismeretterjesztő-, oktató-, tudománytörténeti- és kutatófilmek készítésére, valamint

múzeumi és műemlékvédelmi területet érintő témák feldolgozására terjed ki. Tagjai: Papp János, Tari János és Lehel László.

Az Encyclopaedia Cinematographica (Göttingen) megbízásából, a Magyar Tudományos Akadémia Kutatófilm Központja támogatásával a Néprajzi Filmstúdió tagjai (Tari János, Lehel László) két külső munkatárs (Csukás Sándor, Hála József) közreműködésével 1985. nyarán filmet forgattak a Nógrád megyei Kálló községben *A hangyatozás gyűjtögetése* címmel.

Az 1985. szeptember 23–27. között a Royal Anthropological Institute által Londonban megrendezett konferencián és filmfesztiválon („International Festival of Ethnographic Film”) Magyarországot *A hangyatozás gyűjtögetése* és a *Méhkeresés* (Hála József–Tari János, 1983) című filmek képviselték.

Az Encyclopaedia Cinematographica 1985. szeptember 29 – október 2. között Seewiesenben tartotta meg szerkesztőbizottsági ülését és filmszemlét. A szemlén Magyarországról *A hangyatozás gyűjtögetése* és *A döri fazekas I–III.* (K. Kovács László–Sergő Erzsébet, 1961) című filmeket mutatták be, amelyek nagy érdeklődést váltottak ki és elismerést arattak; mindkettőt bevásztották az EC filmjei közé.

Hála József

Néprajzi hírek Veszprém megyéből

1985. október 4-én megnyílt a Bakonyi Múzeum állandó kiállítása „A Bakony és a Balaton-felvidék évezredei” címmel. A néprajzi anyag a XVIII–XIX. századot bemutató kiállításrészben látható.

Kihirdették a Veszprém megyei Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat ez évi eredményeit. Első helyezést ért el Szabó Jenőné Borók Edit: A haszonállattartás Padragon a századfordulótól napjainkig, Sófalviné Tamás Márta: Egy pásztorcsalád története (édesanyám), Pacsuné Fodor Sári: A palotai meszesek, Tamás Károlyné Kiss-Tóth Vilma: Szentgál népi táplálkozása, Szabó Dénes: A cséplési munkák Csöglén, Nagy Lajos: Közlekedés és szállítás a Marcal mentén a XIX. század elejétől napjainkig, Süle Sándor: Balatonfüred földrajzi nevei című pályamunkájával. – Második helyezést ért el Kiss Albertné: Gyermekáldás, paszita, gyermek- és ifjúkor a századforduló éveiben Németbányán; dr. Mészáros Gyula: Kisdörgicse népi nótakincse című munkája. – Harmadik helyezett lett Pintér Pálné: A tihanyi reformata ecclesia matriculája 1897 – 1985. című dolgozatával.

Ismét megkezdődtek a Múzeum Baráti Kör Néprajzi Szakcsoportjának és a TIT Néprajzi Szabadegyetemének előadásai. Ezúttal a két rendezvény együtt lesz a Bakonyi Múzeum közművelődési termében. Ebben az esztendőben és a következőben a magyar népművészet témaköréből hangzanak el előadások.

1985. október 30-án került sor a Múzeum Baráti Kör évi közgyűlésére. Ez alkalommal három önkéntes néprajzi gyűjtő kapott jutalmat a néprajzi tárgyak megmentésében kifejtett tevékenységéért valamint kiváló gyűjtőmunkájáért: Szabó Jenőné Borók Edit padragkúti, Sófalviné Tamás Márta szentgáli tanítónők és Ebele Ferenc magyarpolányi plebános.

S. Lackovits Emőke

IN MEMORIAM

Tálasai István születésének 75. évfordulójára

A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának és a különböző néprajzi intézmények képviselői, a tisztelők, barátok, tanítványok és családjának tagjai azért gyűltek össze Tálasai István sírjánál, hogy 75. születésnapjáról megemlékezzenek és elhelyezzék kegyelettel virágaikat.

Tálasai István Németh Gyula és Györffy István tanítványaként már a felszabadulás előtt egy évtizeddel megkezdte tudományos működését és a Kiskunság állattartásáról közreadott könyve azóta is minden ilyen jellegű kutatás számára mintául szolgál, annál is inkább, mert néhány évvel ezelőtt reprint kiadásban is megjelent és így az újabb generáció is hozzájuthatott. Tudományszervezői érdeklődésének is tanújelét adta, amikor körvonalazta az Alföld-kutatás feladatait, melyből a későbbiekben sok minden megvalósult ösztönzésére.

Alig jött haza a hadifogságból, máris bekapcsolódott néprajzi közéletünkbe, többek között mint a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke képviselve a folyamatosságot a felszabadulás előtti időszakokkal. 1948-ban megjelentette a Néptudomány Kézikönyvében a néprajzi életünk kibontakozásáról írt összefoglalását, mely viszonylagos rövidsége ellenére is a kérdés legjobb és legtöbbet idézett átfogó tanulmánya.

Egyik jelentős résztvevője az 1950-ben rendezett „Siófoki konferenciának”, melyen a néprajztudomány jövő útját igyekeztünk meghatározni. A feladatokról szóló előadása nyomán jöttek létre az ún. munkaközösségek és munkacsoportok, melyekben először és mindezideig utoljára vett részt a magyar néprajztudomány valamennyi munkása. A legnagyobb munkaközösségnek: az anyagi kultúrájának vezetését vállalta és minden egyes résztvevővel megtárgyalta feladatát. A magyar néprajztudománynak gyűjtés szempontjából ez volt a legeredményesebb korszaka, melyben a feldolgozás is megindult. Elemző és iránytmutató dolgozatban foglalta össze 1955-ben az elért eredményeket, jelölte ki a követendő utat.

Tálasai István nemcsak tudós, de még kiválóbb pedagógus is volt. Három évtized egyetemi tanársága alatt a tanítványok egész sora került ki keze alól, olyanok, akikkel szakdolgozataikat, doktori és kandidátusi disszertációikat olyan módon beszélte meg, hogy abba saját kutatását is beleépítette, és ezzel azok értékét nagy mértékben emelte.

Bár maga nem kereste a vezetői beosztásokat, mégis oly sok jutott belőle, hogy az már tudományos munkáját is akadályozta. Az MTA Néprajzi Bizottságának hosszabb, a Néprajzi Társaságnak rövidebb ideig elnöke volt, az ELTE Bölcsészettudományi Karának dékánja, jeles munkát végzett a Szakszervezetben is. A Néprajzi Lexikon általános lektora, a készülő Magyarság Néprajza Szerkesztő Bizottságának elnöke, hogy csak néhányat említsék azok közül, melyek dézsmáltak amúgyis szűkre szabott idejét, mely még azt sem engedte meg, hogy gondosan és nagy körültekintéssel kidolgozott egyetemi előadásait nyomtatásban közreadja.

Hosszú éveken át foglalkoztatta a magyar földművelés egyik központi kérdése:

a sarló-kasza váltás, melyet alaposan kidolgozott és idegen nyelven is közreadott. Egy könyv erejéig visszatért ifjúságának kedves területéhez, a Kiskunsághoz, egy tanulmányában pedig a délföldi Hódmezővásárhely néprajzi, történeti kérdéseit taglalta. Hatalmas és mély történeti színezetű néprajzi tudásából mégis sok mindent magával vitt, olyat is, amit más már sohasem ismerhet meg.

Amikor születésének 75. évfordulójáról megemlékezünk, említsük meg barátjának, a nálánál csak három hónappal idősebb Ortutay Gyulának nevét is. Ők ketten képviselték a Magyar Tudományok Akadémián a felszabadulás után a néprajztudományt, ők álltak ott a különböző vállalkozások kormányrúdjánál. Csak most, amikor eltávoztak körünkből, látjuk igazán értéküket és jelentőségüket.

Balassa Iván

Emlékezés Honti Jánosra

Az Ókortudományi Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, a Széchényi Könyvtár és a Stemma-kör egykori tagjai nevében idézem 75. születésnapja alkalmából Honti János, a kiváló folklórista és néprajztudós emlékét. Már négy évtizede, hogy eltávozott körünkből, de régi barátai előtt még megjelenik magas, karcsú alakja, s a távoli múltból is visszacseng fülnkbe kissé rekedtes, mindig tudós izgalomtól átfűtött hangja. S itt van velünk torzóban maradt, de így is monumentális életműve, amely ha a folklór és néprajz területén fogant is, fejlődésében és hatásában nem választható el a magyar ókortudománytól sem. Mert ha a Stemmától az ókortudomány vallástörténeti megújódása, az orális és az írott irodalom alkotási formáinak elemzése és az ókori kultúra egyetemes szemlélete által soha el nem halványuló indításokat és ösztönzéseket kapott, azokat a mesetudomány és a vallástörténet szembesítésével, a mese világának megrajzolásával, a folklór műfajelmélete kidolgozásával és összehasonlító mítosz kutatásaival gazdagon továbbfejlesztette és viszonzta.

Életművének lényegi mondanivalói ma is eredeti fényükben ragyognak számunkra. Egy, mindinkább a jelenre szűkülő világnézettel szemben hirdette, hogy az antikvitást ezemyi láthatatlan szál köti össze a középkorral és napjainkkal; – egy, a kultúrában csak a sajátos nemzeti vagy egyenesen faji vonásokat kereső korban mutatott rá az emberi művelődés egyetemes jellegére és közös vonásaira; – és egy pusztulás felé rohanó embertelen világban írta le egyik utolsó levelében a következő sorokat: „A jövőre gondolok és arra, hogy a humanizmusnak és a filológiának milyen ezerszeresen fontos szerepe lesz benne...: át kell mentenie egy világégés üszkein azt a kis mécses, amely gondjaira van bízva és ami az emberiség legértékesebb tulajdona.”

Ma, negyven év múltán ez az üzenete még mindig – vagy újra – mélységesen aktuális számunkra. Ezt a nekünk, a jobb emberiségnek, a jövő világának szóló üzenetét hiven őrizzük, s személyiségét baráti tisztelettel idézve helyezzük sírjára az emlékezés koszorúit.

Harmatta János

A szovjet néprajztudomány az orosz etnográfusok klasszikus nemzedékének legjelentősebb képviselőjét veszítette el. 85 éves korában meghalt Sz.A. Tokarev professzor, a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagja, a moszkvai Néprajzi Intézet osztályvezetője, a Lomonoszov Egyetem egykori tanszékvezető tanára.

A múlt század utolsó évében született régi orosz értelmiségi családban. Apja, szülővárosában, Tulában iskolaigazgató volt. Klasszikus gimnáziumba járt, ahol a latin és görög mellett a modern nyelveket is elsajátította. 1925-ben fejezte be tanulmányait a moszkvai egyetemen. A polgárháború alatt tanítóként dolgozott és később ő lett a szovjet etnográfusok tanítóatyja, a szovjet marxista néprajz egyik megalapítója. Első tudományos művei 1927–28-ban jelentek meg, amely sort egy tucat monográfia és többszáz tanulmány követett. 1935-ben megkapja a kandidátusi fokozatot, 5 évre rá pedig megvédi akadémiai doktori disszertációját *A jakutok társadalmi rendszere a XVIII–XIX. században* címmel. Ekkor nevezik ki tudományos főmunkatársnak a Szovjetunió Népeinek Etnográfiai Múzeumába. Később a vallástörténeti múzeumba kerül. Közben az egyetem néprajzi tanszékén tanít. 1943-ban a moszkvai Néprajzi Intézetbe kerül, ahol az etnológiai osztály vezetését bizzák rá. Tudományos munkásságában eleinte a szibériai népek társadalmi rendszerével foglalkozik: a burjátok, altájak, hakaszok szociális struktúráját tanulmányozza. Majd Ausztrália etnológiáját vizsgálja intenzívebben. A „Világ népei” c. többkötetes sorozat Óceániáról szóló monográfiájának nagy része majdnem teljesen Tokarev professzor műve.

Az 50-es években a berlini és lipcsei egyetemen tart előadásokat soknemzetiségű hazája népeinek etnografiájáról. Nem sokkal ezután, 1958-ban jelenteti meg a *Szovjetunió népeinek etnografiája* c. könyvét, amelyet mindeddig a legsikerültebb összefoglalásnak kell tartanunk az adott témában. Hazatérése után 1957-től átveszi az európai népekkel foglalkozó osztály vezetését. Közben a Lomonoszov Egyetem tanszékvezető professzora. Szibéria, Ausztrália és Európa népein kívül Tokarev részletesen foglalkozott általános vallásetnológiával is. Valószínű ebben a családi hagyomány is szerepet játszhatott, hiszen dédapja moszkvai metropolita volt. Sok nyelvre lefordították az 1966-ban magyarul is megjelent összefoglaló munkáját (*Vallás és történelem*). Az említettekén kívül foglalkozott az etnogenetika elvi problémáival. Ő indította el a szovjet kutatásban a sok érdekes eredményt produkáló etnikum-elmélet vitát. 1966-ban jelentette meg *Az orosz néprajz története* c. monográfiát, amit a 70-es években az egyetemes néprajz történetéről írott kétkötetes munkája követett.

Jelenleg a Szovjetunióban dolgozó többszáz néprajzkutató túlnyomó többsége az ő keze alatt nőtt fel, érthető módon halála mély megrendülést váltott ki. Sírjánál a búcsúbeszédet Ju.V. Bromlej akadémikus, a moszkvai Néprajzi Intézet igazgatója tartotta. A külföldi tanítványok és tudósok nevében Veres Péter, az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos főmunkatársa búcsúztatta a neves halottat, akinek neve és munkássága hazánkban is méltó elismerést váltott ki.

Veres Péter

TARTALOM

Társasági hírek	51
Tudományos tanácskozások	54
Személyi hírek	71
Múzeumi hírek	72
Kutatóink életéből	77
Kutatómunka	81
Kisebb hírek	83
In memoriam	88

NÉPRAJZI HÍREK

ETNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Attila Selmeczi Kovács

H-1250 Budapest, Országház u. 30. P.O.B. 29.

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Program der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.